

DONALD FEATHERSTONE

ΧΑΡΤΟΥΜ

1885

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ

ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΓΚΟΡΝΤΟΝ

ΧΑΡΤΟΥΜ 1885 - ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΓΚΟΡΝΤΟΝ

Σειρά : Εκστρατείες

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Νέζης Κωνσταντίνος

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ
Νέζης Κωνσταντίνος

Η Osprey δεν ευθύνεται για τυχόν λάθη ή παραλείψεις που ενδέχεται να υπάρχουν

ΠΡΩΤΟΤΥΠΗ ΕΚΔΟΣΗ
Donald Featherstone
KHARTOUM 1885 - General Gordon's Last Stand
© 1993 Osprey Publishing, Part of Bloomsbury Publishing Plc

Το παραπάνω βιβλίο, όπως και άλλα παρόμοιας θεματολογίας, είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα της Osprey www.ospreypublishing.com

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
© Νέζης Κωνσταντίνος, Σεπτέμβριος 2021 (2η έκδοση)
© Νέζης Κωνσταντίνος, Σεπτέμβριος 2016 (1η έκδοση με ISBN: 978-960-93-8478-0)

Οι εικόνες που περιέχονται σε αυτό το βιβλίο προέρχονται από το διαδίκτυο και είναι σύμφωνες με την ισχύουσα νομοθεσία περί πνευματικών δικαιωμάτων (Ν.2121/1993 και Ν.4212/2013).

ISBN: 978-618-82967-1-8

DONALD FEATHERSTONE

ΧΑΡΤΟΥΜ

1885

**ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ
ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΓΚΟΡΝΤΟΝ**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
Η ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΑΧΝΤΙ ΣΤΟ ΣΟΥΔΑΝ	7
Το Σουδάν.....	7
Ο λαός του Σουδάν	7
Ιστορία του Σουδάν στα τέλη του 19ου αιώνα	8
Η καταστροφή του Χίκς	9
Ο νικητής Μαχντί.....	10
Άφιξη του Γκόρντον στο Χαρτούμ	11
Αποτυχία του Μπέικερ να απελευθερώσει το Τοκάρ.....	12
Η είσοδος της Βρετανίας στον πόλεμο	13
ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ ΔΙΟΙΚΗΤΕΣ	15
Οι Βρετανοί διοικητές	15
Οι ηγέτες των Ανσάρ	17
Οι στρατηγοί του Μαχντί.....	17
ΑΝΤΙΠΑΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ	19
Οι Βρετανικές δυνάμεις 1884-85	19
Οργάνωση των μονάδων.....	19
Έφιππο Πεζικό - Συντάγματα Καμήλων	19
Η Φρουρά, τα Βαριά και Ελαφρά Συντάγματα Καμήλων	19
Στολές	20
Τα όπλα της εκστρατείας	21
Πολυβόλα Gatling και Gardner.....	21
Πυροβολικό	21
Τακτική μάχης.....	22
Καταυλισμοί (zarebas).....	22
Η τακτική των Έφιππων	22
Ο στρατός του Μαχντί - οι Ανσάρ.....	23
Οργάνωση του στρατού του Μαχντί.....	24
Η στολή των Ανσάρ.....	25
Τα όπλα των Ανσάρ	25
Σημαίες	26
Η τακτική μάχης των Ανσάρ.....	27

Η ΠΡΩΤΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΓΚΡΑΧΑΜ ΑΠΟ ΤΟ ΣΟΥΑΚΙΜ.....	28
Η μάχη του Ελ Τέμπ	28
Η μάχη του Ταμάι	30
ΧΑΡΤΟΥΜ	33
Η αποστολή για την απελευθέρωση του Γκόρντον	34
Καναδοί περιηγητές στο Νείλο	35
Η έναρξη της αποστολής. Η Φάλαγγα Ερήμου.....	35
Η μάχη του Αμπού Κλέα	36
Η δράση στο Άμπου Κρου και η επίθεση του Ουίλσον στο Metammeh	39
Η πτώση του Χαρτούμ	40
Η εξόρμηση των ατμόπλοιων για το Χαρτούμ.....	41
Η Φάλαγγα Νείλου.....	42
Η μάχη του Κίρμπεκαν	43
Το τέλος της Φάλαγγας Νείλου	44
ΤΕΛΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΣΟΥΑΚΙΜ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΙΟΣ 1885	45
Η μάχη του Χασίν	46
Ο καταυλισμός του ΜακΝίλ στο Τοφρίκ, 22 Μαρτίου 1885.....	47
Το τέλος της εκστρατείας.....	48
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ	50
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	55
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	56

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πτώση του Χαρτούμ και ο θάνατος του στρατηγού Γκόρντον σημάδεψαν τη στρατιωτική ιστορία της Μ. Βρετανίας. Στο βιβλίο αυτό, ο συγγραφέας Donald Featherstone, εστιάζει το ενδιαφέρον του αναγνώστη στις μάχες που έδωσαν οι Βρετανοί στο Σουδάν στην προσπάθειά τους να απελευθερώσουν τον Γκόρντον από το Χαρτούμ.

Το βιβλίο αυτό είναι το δεύτερο της τριλογίας του για τους πολέμους της Μ. Βρετανίας σε Αίγυπτο και Σουδάν. Το πρώτο βιβλίο αναφέρεται στη μάχη του Τελ-ελ-Κεμπέρ το 1882, που οδήγησε στην κατάκτηση της Αιγύπτου από τη Μ. Βρετανία (αρ. 27 στη Σειρά Εκστρατειών της Osprey). Το τρίτο βιβλίο του εξιστορεί την εκστρατεία του Χέρμπερτ Κίτσενερ στο Σουδάν το 1896-8 και τη μάχη του Ομντουρμάν, που είχε ως αποτέλεσμα την διάλυση του κινήματος του Μαχντί και την υποταγή της χώρας στην αιγυπτιακή εξουσία (αρ. 29 στη Σειρά Εκστρατειών της Osprey).

Τα βιβλία της Osprey στη Σειρά Εκστρατειών παρουσιάζουν με συνοπτικό και έγκυρο τρόπο τις μεγάλες στρατιωτικές συγκρούσεις της ιστορίας. Περιγράφεται η στρατηγική των αντιπάλων και η εξέλιξη των επιχειρήσεων βήμα-βήμα. Τα κείμενα συνοδεύονται από πολύχρωμους χάρτες, σχεδιαγράμματα μαχών τριών διαστάσεων, πίνακες και εικόνες.

ΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΑΧΝΤΙ ΣΤΟ ΣΟΥΔΑΝ

Για δυο δεκαετίες περίπου, η Μ. Βρετανία ήταν μπλεγμένη άμεσα και έμμεσα στις στρατιωτικές υποθέσεις του Σουδάν, του οποίου η ιστορία κατά το τέλος του 19ου αιώνα μπορεί να διαιρεθεί σε τέσσερις περιόδους :

- α) 1881-8 - Η άνοδος και επικράτηση του Μαχντί
- β) 1881-3 - Η ήττα του αιγυπτιακού στρατού
- γ) 1884-5 - Η πρώτη βρετανική εμπλοκή
- δ) 1896-8 - Η ανακατάληψη του Σουδάν¹

Το Σουδάν

Το αραβικό όνομα για το Σουδάν είναι Baled-el-Sudan - «Γη των Μαύρων». Τα γεγονότα που περιγράφονται σε αυτό το βιβλίο συνέβησαν στο ανατολικό (Αγγλο-αιγυπτιακό) μέρος της χώρας, το οποίο απλώνεται σε έκταση περίπου 1400 μιλίων από τα νότια σύνορα της Αιγύπτου προς Ουγκάντα και Κογκό, και από την Ερυθρά θάλασσα προς Wadia. Η πρωτεύουσα ήταν το Χαρτούμ² και μετά την κατάκτηση του από τον Μαχντί το 1885, έγινε το Ομντουρμάν. Το βόρειο μέρος της χώρας είναι ξερό, αποτελούμενο από άγρια έρημο, πέτρες, ρέματα και σαβάνες. Τα δέντρα διακρίνονται σε ακακίες και μιμόζα. Το νότιο τμήμα της χώρας αποτελείται από ζούγκλα και έλη. Το κυριότερο χαρακτηριστικό του Σουδάν είναι ο δυνατός και επικίνδυνος ποταμός Νείλος με έξι αδιάβατους καταρράκτες μεταξύ Αιγύπτου και Χαρτούμ. Πολύ ζεστή χώρα, με το κλίμα να είναι μεταβλητό και τις θερμοκρασίες να πέφτουν πολύ χαμηλά τη νύκτα.

Ο λαός του Σουδάν

Στο βορρά ήταν οι Χαμίτες Άραβες και στο νότο οι Νέγροι. Όλοι ήταν διαιρεμένοι σε διάφορες κοινότητες. Οι Beja στην περιοχή γύρω από το Σουακίμ, οι Ababdeha στο βορρά και οι Bisharin νότια του Wadi Halfa. Βόρεια της Debba βρίσκονταν οι Kababish και οι Hassaniyeh. Οι Shaguyeh ήταν κοντά στο Χαρτούμ. Νότια της πόλης βρίσκονταν οι Baggara, ενώ οι Amara ήταν η κύρια φυλή στην περιοχή του Abu Hamed.

Ο λαός του Σουδάν ήταν διαιρεμένος σε πολλές φυλές. Οι Hadendowa ήταν μέρος των Beja και οι Taaisha των Baggara. Υπήρχαν οι Beja-Hadendowa, οι Baggara-Taaisha, οι Jaalin, Danaqla, Batashin, Berberin, οι Barabra, οι Allanga, οι Duguaim, οι Kenana, οι Awadiyeh, οι Hamr-Kordofan, οι Darfureh, Monassir, Sowarab, οι

¹ Διαβάστε το βιβλίο ΟΜΝΤΟΥΡΜΑΝ 1898 - Ο θρίαμβος του Κίτσεναρ στο Σουδάν

² Το Χαρτούμ έγινε πρωτεύουσα του Σουδάν το 1822.

Hauhau-hin, οι Robatab, οι Base καθώς και οι Shukreeyeh. Δηλαδή, η βάση των πολεμιστών του Μαχντί ήταν ολόκληρος ο λαός του Σουδάν.

Ιστορία του Σουδάν στα τέλη του 19ου αιώνα

Αυτή η απέραντη και αφιλόξενη χώρα, που διασχίζεται από τον ποταμό Νείλο, βρισκόταν υπό τη σκληρή κατοχή της Αιγύπτου. Σε οκτώ κύριες φρουρές και πολλά άλλα μικρότερα φυλάκια, 40.000 στρατιώτες του αιγυπτιακού στρατού κρατούσαν τη χώρα υπό έλεγχο, ενισχύοντας το μίσος του λαού, το οποίο θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε μια επανάσταση. Στις αρχές του 1881, η αναταραχή άρχισε να αποκρυσταλλώνεται γύρω από το όνομα ενός μυστηριώδους ανθρώπου της θρησκείας, του Μωχάμετ Αχμέτ (*Mohammed Ibn Ahmed el-Sayyid Abdullah*), κατά τη φυγή του στο νησί Άμπα στο Νείλο, 150 μίλια περίπου από το Χαρτούμ.³

Προβάλλοντας τον εαυτό του, ότι είναι ο Μαχντί, δηλαδή ο Μεσσίας, κήρυττε ότι το Σουδάν έπρεπε να απαλλαγεί από τους Αιγύπτιους τυράννους και ο λαός του να ξαναβρεί την αγνότητα της αληθινής πίστης. Η αιγυπτιακή κυβέρνηση, υποτελής στους Βρετανούς μετά την καταστολή της εξέγερσης του Αραμπί (Arabi Pasha) το 1882⁴, βρέθηκε σε πολύ δύσκολη θέση να διατηρήσει την εξουσία της στο Σουδάν. Ύστερα από μερικές ανεπιτυχείς επιχειρήσεις κατά του Μαχντί, κατείχε πλέον λίγα απομονωμένα φυλάκια στο Σεννάρ, Τοκάρ, Ντονάγκλα και Μπερμπερ.

Η πρώτη νικηφόρα μάχη του Μαχντί ήταν τον Αύγουστο του 1881 στο νησί Άμπα, όπου 311 οπλισμένοι Άραβες συνέτριψαν μια πολύ μεγαλύτερη αιγυπτιακή δύναμη. Τον Οκτώβριο ο Ρασίντ Μπέι (Rashid Bey) προέλασε προς το Khur Maraj με 1.200 άντρες και ηττήθηκε από μια δύναμη 8.000 πολεμιστών. Στις 29 Μαΐου 1882 μια άλλη αιγυπτιακή δύναμη, κινούμενη προς Jebel Jarrada, διαλύθηκε μέσα στον καταυλισμό της από 15.000 άντρες του Μαχντί.

Ο επόμενος αντικειμενικός στόχος ήταν το Ελ Ομπέιντ (El Obeid), πλούσια πρωτεύουσα του Κορντοφάν, που την υπεράσπιζαν 6.000 Αιγύπτιοι στρατιώτες, των οποίων ο διοικητής, Mohammed Sayyid, την 1 Σεπτεμβρίου 1882, κρέμασε τους αγγελιοφόρους του Μαχντί, οι οποίοι ανακοίνωσαν επαχθείς όρους παράδοσης. Επικεφαλής 5.000 ιππέων και 50.680 πεζών, ο Μαχντί επιτέθηκε στην πόλη, αλλά υποχώρησε με βαριές απώλειες από τις πειθαρχημένες και συγκεντρωτικές βολές των Αιγυπτίων, που ήταν οπλισμένοι με τυφέκια Remington. Μετά από αυτή τη βαριά ήττα ο Μαχντί επέτρεψε τη χρήση τυφεκίων στο στρατό του. Πολιόρκησε ξανά το Ελ Ομπέιντ, το οποίο έπεσε στις 17 Ιανουαρίου 1883. Όλοι οι αξιωματικοί εκτελέστηκαν, ενώ οι επιζήσαντες μπήκαν στην υπηρεσία του Μαχντί.

³ Η Αίγυπτος κατέκτησε το Σουδάν το 1820 με σκοπό τη ληλασία των πλουτοπαραγωγικών πηγών του. Η βαριά φορολογία, ο έλεγχος του εμπορίου και η υποδούλωση του πληθυσμού οδήγησαν το λαό του Σουδάν στην εξαθλίωση και στην επανάσταση.

⁴ **Arabi Pasha.** Αξιωματικός του Αιγυπτιακού στρατού που συμμετείχε στην επανάσταση του 1879 ενάντια στην κυβέρνηση του Χεδίβη Tewfik που βρισκόταν υπό Άγγλο-γαλλική κηδεμονία. Η επανάσταση έληξε με τη μάχη του Τελ-ελ-Κεμπίρ το 1882, που είχε ως αποτέλεσμα την προσάρτηση της Αιγύπτου στη Μ. Βρετανία.

Η επανάσταση έπαιρνε τεράστιες διαστάσεις. Από την επαρχία του Κορντοφάν, όπου η επιρροή του ήταν μεγάλη, ο Μαχντί κατάφερε να ελέγχει το μεγαλύτερο μέρος του δυτικού Σουδάν. Την ίδια στιγμή, ο κυριότερος αξιωματικός του, ο Οσμάν Ντίγκνα, δρούσε με επιτυχία στις ακτές της Ερυθράς θάλασσας και το φθινόπωρο του 1883, πολιορκήσε τις αιγυπτιακές φρουρές.

Η πτώση του Κορντοφάν, της πλουσιότερης επαρχίας του Σουδάν, ανάγκασε την αιγυπτιακή κυβέρνηση να οργανώσει μια αποστολή με σκοπό να καταπνίξει την επανάσταση, αλλά οι Βρετανοί φαίνονταν απρόθυμοι να συνεργαστούν. Στα τέλη Ιανουαρίου 1883, ο Άμπντ ελ Καντέρ (Abd el Kader), νέος Κυβερνήτης - Στρατηγός του Σουδάν, διόρισε έναν συνταξιούχο αξιωματικό του ινδικού στρατού, τον συνταγματάρχη Ουίλιαμ Χίκς, στη θέση του επιτελάρχη.

Η καταστροφή του Χίκς

Ο συνταγματάρχης Ουίλιαμ Χίκς (*William Hicks*) υπηρέτησε το 1849 στη Βομβάη, πολέμησε στη Ανταρσία του Ινδικού στρατού το 1857 και στην Αβησσυνία με τον Νάπιερ το 1868. Θαρραλέος και δραστήριος με μικρή διοικητική εμπειρία, 52 ετών, άρχισε να οργανώνει τα διαθέσιμα σε αυτόν στρατεύματα για την αποστολή στο Σουδάν. Τον Απρίλιο του 1883 τέθηκε επικεφαλής μιας δύναμης από 4,5 τάγματα πεζικού, μερικούς έφιππους Σουδανούς μισθοφόρους Bashi Bazouk και τέσσερα πολυβόλα Nordenfelt. Στις 29 Απριλίου στο Jebel Ain, συγκρούστηκε με μια μεγάλη δύναμη ιππέων του Μαχντί. Σε σχηματισμό τετραγώνου, με ρουκετοβόλα, ολμοβόλα και τα πολυβόλα Nordenfelt απέκρουσε την επίθεση με κόστος επτά νεκρούς. Ο εχθρός άφησε περισσότερους από 500 νεκρούς και τον διοικητή τους Amr-el-Makachef.

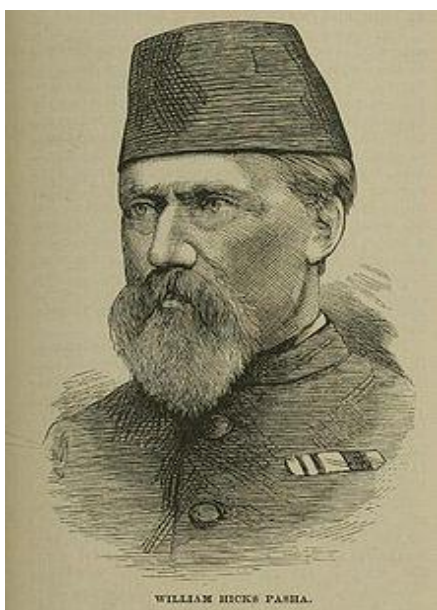
Ενθουσιασμένη με τη νίκη αυτή, η αιγυπτιακή κυβέρνηση άρχισε να μελετά τη γρήγορη ανακατάληψη του Κορντοφάν, αλλά ο Ουίλιαμ Χίκς είχε τις αμφιβολίες του. Ο αιγυπτιακός στρατός στο Σουδάν δεν ήταν αξιόμαχος. Θέλοντας να βελτιώσει την ποιότητα των στρατευμάτων του, ο Χίκς ζήτησε καινούργια στρατεύματα. Αρνούμενο την αίτηση του, το Κάιρο έστειλε σε αυτόν 3.000 στρατιώτες χαμηλής μαχητικότητας. Κάποιοι από αυτούς ήταν απορριφθέντες του «νέου» αιγυπτιακού στρατού και 1.800 ήταν από τον ηττημένο στρατό του Αραμπί. Προς τα τέλη Αυγούστου η αποστολή ενισχύθηκε με 4.000 καμήλες και μερικούς ιππείς.

Στις 9 Σεπτεμβρίου η αποστολή του Χίκς ξεκίνησε από το Ομντουρμάν με κατεύθυνση το Ντουέμ σε απόσταση 110 μιλίων. Ο αντικειμενικός σκοπός ήταν η ανακατάληψη του Ελ Ομπέιντ στην καρδιά του επαναστατημένου Κορντοφάν. Η δύναμη περιλάμβανε :

- 7.000 τακτικό ιππικό
- 500 άτακτο ιππικό
- 400 έφιππους Bashi Bazouks
- 100 έφιππους θωρακοφόρους
- 4 πεδινά πυροβόλα Κρούπ
- 10 ορεινά πυροβόλα

- 6 πολυβόλα Nordenfelt
- 5.500 καμήλες
- 500 άλογα

Για περισσότερους από δυο μήνες η αποστολή υπέφερε από τη ζέστη, τη δίψα και την αδιάκοπη παρενόχληση των αντρών του Μαχντί, καθώς και με διαμάχες μεταξύ των αξιωματικών. Εφαρμόζοντας εμπνευσμένη τακτική και παίζοντας το τελευταίο του χαρτί, ο Μαχντί έστειλε τον Abd al Qadir με 1.000 ιππείς να καταλάβουν τις λιμνούλες της al Birka, ούτως ώστε ο Χίκς να προχωρήσει διαμέσου των πυκνών δασών του Shaykan. Εντωμεταξύ, αξιοποιούσε το χρόνο για να εκπαιδεύσει το στρατό του για να δώσει μια αποφασιστική μάχη σε μέρος της δικής του επιλογής. Μετά την πτώση του Ελ Ομπέιντ, ο στρατός του Μαχντί στο Κορντοφάν αριθμούσε πιθανώς 40-50.000 άντρες, συμπεριλαμβανομένων 3-4.000 ιππέων και 5-7.000 εκπαιδευμένων

τυφεκιοφόρων (Σουδανοί του αιγυπτιακού στρατού). Οι υπόλοιποι ήταν σπαθοφόροι και λογχοφόροι. Πέντε μικρά ορειχάλκινα ορεινά πυροβόλα και περίπου 14.000 τυφέκια Remington χρησιμοποιήθηκαν κατά του Χίκς.

Η φάλαγγα του κόλλησε στα αδιαπέραστα αγκαθωτά δέντρα του δάσους στο Shaykan. Στις 3 Νοεμβρίου ο στρατός απομονώθηκε στην άγρια ενδοχώρα χωρίς να έχει μια ασφαλή γραμμή υποχώρησης προς το Νείλο. Στις 5 Νοεμβρίου ο Χίκς οργάνωσε το στρατό του σε τετράγωνο, το οποίο διαλύθηκε γρήγορα, με συνέπεια αυτός και όλοι οι στρατιώτες να βρουν τραγικό τέλος.

Η ήττα της αποστολής του Χίκς δεν έφερε μόνο στον Μαχντί πυροβόλα Κρούπ, πολυβόλα Nordenfelt και χιλιάδες τυφέκια Remington, αλλά ισχυροποίησε την εξουσία του και αύξησε κατά χιλιάδες τους ακόλουθους του.

Ο νικητής Μαχντί

Η επανάσταση του Μαχντί ήταν πολύ ισχυρή και έτσι μετατράπηκε σε *jihad*, δηλαδή σε ένα φοβερό ισλαμικό ιερό πόλεμο, στον οποίο συμμετείχαν οι ορεινές φυλές, οι ποιμένες Beja, οι άγριοι ιππείς Donagla και οι πολεμιστές Baggara από την έρημο. Οι Αμίρ⁵ του Μαχντί τριγύριζαν παντού στο Σουδάν, τρομοκρατώντας τους ανήσυχους αρχηγούς διαφόρων φυλών με σκοπό να τους φέρουν με το μέρος τους. Οι Αμίρ από το μακρινό Νταρφούρ, μια ερημική νότια περιοχή του Σουδάν, στρατολόγησαν πολλούς πολεμιστές και μπήκαν στην υπηρεσία του Μαχντί. Ο Slatin Pasha, Κυβερνήτης του Νταρφούρ, αναγκάστηκε να παραδοθεί.

⁵ **Αμίρ.** Αραβική λέξη που σημαίνει οπλαρχηγός

Μετά την πτώση του Ελ Ομπέιντ, ο Οσμάν Ντίγκνα, ένας σημαντικός και ισχυρός Σουδανός ηγέτης, δήλωσε την υποταγή της φυλής των Hadendowa στον Μαχντί. Οι Hadendowa ήταν οι «Fuzzy-Wuzzies» των ποιημάτων του Κίπλινγκ.

Το ανατολικό Σουδάν, δηλαδή η περιοχή ανάμεσα στο Νείλο και την Ερυθρά θάλασσα, έγινε εχθρική προς την Αίγυπτο και οι κύριοι δρόμοι καραβανιών μεταξύ του Σουακίμ (στην Ερυθρά θάλασσα) και του Μπερμπέρ (στο Νείλο) δεν ήταν ασφαλείς. Οι αιγυπτιακές φρουρές του Τοκάρ και Σινκάτ πολιορκήθηκαν από τον Οσμάν Ντίγκνα, την ίδια χρονική στιγμή με την καταστροφή της αποστολής του Χίικς.

Άφιξη του Γκόρντον στο Χαρτούμ

Η εκμηδένιση της φάλαγγας του Χίικς αναστάτωσε τα επιτελεία σε Κάιρο, Χαρτούμ και Λονδίνο. Στις 4 Ιανουαρίου 1884, η βρετανική κυβέρνηση εισηγήθηκε στην αιγυπτιακή την αποχώρηση όλων των αιγυπτιακών φρουρών από τη χώρα και την εγκατάλειψη του Σουδάν. Η πρόταση δεν έγινε δεκτή από την αιγυπτιακή κυβέρνηση, η οποία παραιτήθηκε. Το Λονδίνο τότε αποφάσισε να θέσει τον στρατηγό Τσαρλς Γκόρντον υπεύθυνο του σχεδίου εκκένωσης, επειδή γνώριζε την περιοχή και τους κατοίκους της, αφού ήταν διοικητής εκεί την εποχή της διακυβέρνησης του Χεδίβη Ισμαήλ. Η απόφαση να σταλεί ο στρατηγός Γκόρντον στο Χαρτούμ έγινε δεκτή μεταξύ των Βρετανών υπό την πίεση του αγγλικού τύπου και τη θετική γνώμη του βρετανικού λαού. Σε δυο περιπτώσεις, με την τελευταία στις 10 Ιανουαρίου 1884, η πρόταση απορρίφτηκε από τον Σερ Έβελιν Μπάρινγκ (*Sir Evelyn Baring*), τον Βρετανό απεσταλμένο στο Κάιρο, ο οποίος θεωρούσε, ότι ο Γκόρντον δεν ήταν ο κατάλληλος άνθρωπος για αυτή την αποστολή.

Στις 15 Ιανουαρίου ο Γκόρντον συνάντησε τον λόρδο Γούλσλεϊ και συμφώνησε να πάει στο Σουακίμ για να εκτιμήσει τη στρατιωτική κατάσταση στο Σουδάν. Ο Μπάρινγκ συμφώνησε, αφού πείστηκε από την βρετανική κυβέρνηση. Οι κυβερνήσεις Αιγύπτου και Αγγλίας ανάθεσαν στο στρατηγό Γκόρντον αντικρουόμενους ρόλους. Η αρχική απόφαση του Λονδίνου ήταν για ένα σύμβουλο, ο οποίος θα πρότεινε τις καλύτερες μεθόδους της εκκένωσης. Οι Αιγύπτιοι τον διόρισαν Κυβερνήτη-Στρατηγό. Ο Γκόρντον σχεδίαζε, κατά την άφιξη του στο Χαρτούμ, να εκκενώσει την πόλη από τα αιγυπτιακά στρατεύματα και κάθε πολίτη που επιθυμούσε να φύγει από το Σουδάν.

Η επιλογή του Γκόρντον στηρίχτηκε στα προσόντα του, την προσήλωση του στο καθήκον και τη μοναδική εμπειρία που είχε ως γνώστης της περιοχής, αφού είχε διατελέσει Κυβερνήτης-Στρατηγός του Σουδάν από το 1877 έως το 1880. Κατά τη διάρκεια εκείνης της περιόδου ήταν αντίθετος στο δουλεμπόριο και ήταν αρεστός από το λαό, ο οποίος έδειχνε μεγάλο σεβασμό στην εξουσία και τη σοφία του. Είχε αναλώσει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του ως στρατιώτης στους αποικιακούς πολέμους. Ήταν γνωστός ως «Κινέζος» Γκόρντον, ένα παρατσούκλι που απέκτησε κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας του στα χρόνια της εξέγερσης των Ταϊπίνγκ στην Κίνα το

1863-64⁶. Είχε επίσης υπηρετήσει στη Ρωσία κατά τη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου το 1854-55.

Ο Γκόρντον ήταν βαθιά θρησκευόμενος και βάσιζε τα πιστεύω και τις πράξεις του στα διδάγματα της Βίβλου. Ο ανορθόδοξος χαρακτήρας και οι μέθοδοι του, καθώς και η φιλανθρωπική του δράση για τους άπορους νέους, τον καθιστούσαν προσφιλή στο θρησκευόμενο βρετανικό κοινό. Η μεγάλη αφοσίωση του στο έργο που αναλάμβανε κάθε φορά, εντυπωσίαζε εκείνους που εργάζονταν μαζί του, οι οποίοι τον χαρακτήριζαν πολυμήχανο και ορμητικό.

Έφυγε από το Λονδίνο στις 18 Ιανουαρίου 1884, ύστερα από τη συνάντηση με το υπουργικό συμβούλιο. Με τον αντισυνταγματάρχη Τζον Ντόναλντ Στιούαρτ (*J.D.H. Stewart*) του 11ου συντάγματος Ουσάρων, έ-

φτασε στο Κάιρο στις 25 του μηνός. Έφυγε από εκεί στις 28 και έφτασε στο Χαρτούμ στις 18 Φεβρουαρίου 1884.

Αποτυχία του Μπέικερ να ελευθερώσει το Τοκάρ

Έχοντας υπόψη την τρομερή κατάσταση γύρω από το Σουακίμ, ο αιγυπτιακός στρατός επιθυμούσε να χρησιμοποιήσει καινούργια στρατεύματα στην περιοχή. Αλλά, έπειτα από την άρνηση των Βρετανών, οργάνωσε μια δύναμη από μαύρους εθελοντές και χωροφύλακες υπό τη διοίκηση του υποστράτηγου Βαλεντίν Μπέικερ (*Valentine Baker*). Ο Μπέικερ ήταν ένας σκληρός Βρετανός αξιωματικός του ιππικού, που πολέμησε στη Νότια Αφρική και στην Κριμαία. Αργότερα πολέμησε για την Τουρκία στον πόλεμο εναντίον της Ρωσίας και ανέλαβε στο Κάιρο το 1882 τη διοίκηση του νέου σώματος χωροφυλακής. Το νέο σώμα συγκεντρώθηκε στο Σουακίμ στα τέλη Δεκεμβρίου του 1883 και στις 26-27 Ιανουαρίου 1884 μεταφέρθηκε μέσω θαλάσσης στο Τρινκατάτ, από όπου ξεκίνησε για το Τοκάρ. Η δύναμη αποτελούνταν από 1.200 χωροφύλακες, 300 μαύρους Massowa, 800 εθελοντές μαύρους στρατιώτες, 300 Τούρκους *Bashi Bazouk*, 400 Αιγύπτιους ιππείς, τέσσερα κανόνια και δυο πολυβόλα *Gatling*. Στις 4 Φεβρουαρίου ο Μπέικερ και οι επιτελείς του δεν αντιλήφθηκαν, ότι οι άντρες τους δε βάδιζαν πειθαρχημένα σε σχηματισμό τετραγώνου, αλλά σαν όχλος που ήταν εύκολος στόχος για τους Άραβες. Σε μια σκηνή απόλυτου χάους, η δύναμη του εκμηδενίστηκε. Κόβοντας δρόμο μέσα από τους πολυάριθμους εχθρούς, ο Μπέικερ μαζί με τους επιτελείς του και ό,τι είχε απομείνει από το τουρκικό ιππικό, υποχώρησε 5 μίλια προς την παραλία, ενώ οι Άραβες δεν τους ακολούθησαν υπό τον

⁶ **Εξέγερση των Ταϊπίνγκ 1850-1864.** Εξέγερση ενάντια στη δυναστεία Μαντσού της Κίνας υπό την καθοδήγηση του Hong Xiuquan, ο οποίος πίστευε ότι ήταν ο υιός του Θεού, νεότερος αδελφός του Ιησού με αποστολή την διάδοση του Χριστιανισμού στην Κίνα και την εγκαθίδρυση της Βασιλείας των Ουρανών. Οι Δυτικές δυνάμεις στήριξαν το καθεστώς των Μαντσού και το βοήθησαν στρατιωτικά κατά τα τελευταία έτη της εξέγερσης.

φόβο των πυροβόλων των πλοίων που βρίσκονταν σε μικρή απόσταση από την ακτή. Αφήνοντας 96 αξιωματικούς και 2.250 άντρες νεκρούς στο πεδίο της μάχης, ο Μπέικερ και οι επιζώντες επέστρεψαν στο Σουακίμ.

Διαπιστώνοντας, ότι η απελευθέρωση του ήταν αδύνατη, ο Muhammad Tawfiq, διοικητής στο Σινκάτ, επιχείρησε μια σύμπτυξη, βαδίζοντας σε ένα πελώριο τετράγωνο με τις γυναίκες και τα παιδιά στο κέντρο. Μετά από πορεία ενός μιλίου, οι δυνάμεις του Οσμάν Ντίγκνα επιτέθηκαν στις 8 Φεβρουαρίου και τους έσφαξαν. Το Τοκάρ παραδόθηκε δεκαπέντε μέρες αργότερα.

Η είσοδος της Βρετανίας στον πόλεμο

Στη Βρετανία, οι πολιτικοί τόνοι μετά από τις ήττες των Χίκς και Μπέικερ ανέβηκαν, καθώς έγινε φανερό, ότι μόνο η εμπλοκή των βρετανικών στρατευμάτων μπορούσε να ρυθμίσει την τάξη στο Σουδάν και να εμποδίσει την κατάρρευση της αιγυπτιακής εξουσίας στην Ανατολή. Η βασίλισσα Βικτωρία ήταν της γνώμης να σταλεί μια αποστολή και έτσι δόθηκε εντολή στον ναύαρχο Hewitt στο Σουακίμ, να οργανώσει μια μικρή εκστρατεία.

Το Σουακίμ προστατεύονταν από τα πυροβόλα των HMMS Ranger, της κανονιοφόρου Coquette και της κορβέτας Euryalus. Από αυτή τη δύναμη στην Ερυθρά θάλασσα του στόλου της Μεσογείου αποβιβάστηκαν στις 6 Φεβρουαρίου 1884 150 ναύτες και πεζοναύτες καθώς και δυο πολυβόλα Gatling. Άλλοι 120 πεζοναύτες έφτασαν με το μεταφορικό Orontes και ακόμα 280 ήρθαν από την Αίγυπτο στην κορβέτα HMMS Carysfort και το τορπιλλοφόρο πλοίο Hecla.

Στις 12 Φεβρουαρίου δόθηκαν εντολές για μια εκστρατεία να ελευθερωθεί το Τοκάρ και την επόμενη μέρα ο στρατός άρχισε να μπαρκάρει για το Σουακίμ. Ήρθαν άντρες από τις φρουρές στην Αίγυπτο, το Άντεν και την Ινδία υπό τη διοίκηση του υποστράτηγου Τζέραλντ Γκράχαμ, ο οποίος έφυγε από την Αίγυπτο μαζί με τον συνταγματάρχη Στιούαρτ, διοικητή του ιππικού και τον Ρέντβερς Μπούλερ της ταξιαρχίας πεζικού. Μαθαίνοντας την πτώση του Τοκάρ, ο Γκράχαμ συνειδητοποίησε, ότι τα σχέδια είχαν αλλάξει και έπρεπε να περάσει στην επίθεση.

Στο Τρινκατάτ από τις 26 έως τις 28 Φεβρουαρίου 1884 συγκεντρώθηκε η βρετανική δύναμη που φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΟΥ ΓΚΡΑΧΑΜ – Φεβρουάριος 1884	
1η Ταξιαρχία Πεζικού (Μπούλερ)	άντρες
1ο τάγμα 75ο σύνταγμα (Gordon Highlanders)	730-750
3ο τάγμα 60ο σύνταγμα (Βασιλικό Σώμα Τυφεκιοφόρων)	630
2ο τάγμα 89ο σύνταγμα (Ιρλανδοί Τυφεκιοφόροι)	350-400
26ος λόχος Βασιλικού Σώματος Μηχανικού	100-150
Σκωτσέζικη μεραρχία Βασιλικού Πυροβολικού (οκτώ ναυτικά πυροβόλα 7pdrs σε καμήλες)	

2η Ταξιαρχία Πεζικού (Ντίιβις)	άντρες
1ο τάγμα 42ο σύνταγμα (Royal Highlanders - The Black Watch)	730-760
1ο τάγμα 65ο σύνταγμα (Yorks και Lancs)	450-500
Ελαφρύ Πεζικό Σώματος Πεζοναυτών	478
Ναυτική ταξιαρχία (3 πολυβόλα Gatling και 3 Gardner)	163
Βασιλικό Πυροβολικό (δυο πυροβόλα 8cwτ και δυο πυροβόλα 8cwτ δανεισμένα από το Βασιλικό Ναυτικό)	
Ταξιαρχία Ιππικού (Στιούαρτ)	άντρες
10ο Ουσάρων	250-300
19ο Ουσάρων	360-430
Έφιππο πεζικό	120-150

ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ ΔΙΟΙΚΗΤΕΣ

Οι Βρετανοί διοικητές

Ο στρατηγός λόρδος **Σερ Γκάρνετ Γούλσλεϊ** (Sir Garnet Γούλσλεϊ), ήταν το αρχέτυπο του Βρετανού στρατηγού της Βικτωριανής εποχής και ένας πασίγνωστος «ειρηνοποιός», ο οποίος πολέμησε σε όλες τις γωνιές της αυτοκρατορίας. Γεννημένος το 1833, υπηρέτησε στη Βιρμανία, Κριμαία, Ινδική Στάση και ήταν παρών στην έφοδο στο οχυρό Τακού στην Κίνα το 1860. Διοίκησε την αποστολή του Κόκκινου Ποταμού στον Καναδά το 1870⁷. Έγινε υποστράτηγος και ηγήθηκε μιας επιτυχημένης εκστρατείας αντιποίνων στο Κουμάσι της αυτοκρατορίας των Ασάντι το 1873⁸. Το 1882 εισέβαλε στην Αίγυπτο και νίκησε το στρατό του Αραμπί στη μάχη του Τελ-ελ-Κεμπίρ στις 13 Σεπτεμβρίου 1882. Η νίκη αυτή σήμανε τη δημιουργία προτεκτοράτου στην Αίγυπτο και όταν, τον επόμενο χρόνο ξέσπασε στο Σουδάν επανάσταση, που αποκορυφώθηκε με την παγίδευση του Γκόρντον στο

Χαρτούμ, ο Γούλσλεϊ ήταν αυτός που ανέλαβε την απελευθέρωση του.

Ο αντιστράτηγος **Σερ Τζέραλντ Γκράχαμ** (Sir Gerald Γκράχαμ), ο οποίος διοικούσε τη βρετανική δύναμη που θα αντιμετώπιζε πρώτη τους Ανσάρ στην περιοχή του Σουακίμ, ήταν ο λαμπρός στρατιώτης, ο οποίος είχε κερδίσει το Σταυρό της Βικτωρίας για την επίθεση του στο οχυρό Ρεντάν της Σεβαστούπολης στον πόλεμο της Κριμαίας στις 18 Ιουνίου 1855. Συμμετείχε στην κατάληψη του οχυρού Τακου στον Κινεζικό πόλεμο του 1860. Έγινε υποστράτηγος το 1881 στην ηλικία των 50 και επιλέχτηκε από τον προσωπικό του φίλο λόρδο Γούλσλεϊ να διοικήσει μια ταξιαρχία κατά τη διάρκεια του αιγυπτιακού πολέμου το 1882. Δέχτηκε κριτική για την τακτική του στη μάχη του Ταμάι, όπου διέταξε τους Black Watch να επιτεθούν και για

την απόφαση να κινηθεί με την ταξιαρχία του πολύ κοντά στο φαράγγι.

Ο υποστράτηγος **Σερ Χέρμπερτ Στιούαρτ** (Sir Herbert Stewart) γεννήθηκε το 1843 και έγινε διοικητής στο 37ο σύνταγμα (Hampshires) το 1863. Έπειτα υπηρέτησε

⁷ **Αποστολή Κόκκινου Ποταμού 1870.** Η Καναδική κυβέρνηση έστειλε το 1870 στρατιωτική αποστολή στην επαρχία της Μανιτόμπα με σκοπό την ισχυροποίηση της κεντρικής εξουσίας, ύστερα από την εξέγερση του τοπικού πληθυσμού ενάντια στην απόφαση προσάρτησης της επαρχίας στον Καναδά ερήμην τους.

⁸ **Ασάντι 1873.** Ύστερα από 40 χρόνια ειρήνης, οι Ασάντι διεκδίκησαν το λιμάνι της Ελμίνα και ήρθαν σε ρήξη ξανά με τους Βρετανούς, οι οποίοι έστειλαν το 1873 στρατό και κυριεύσαν την πρωτεύουσα Κουμάσι.

στη Φρουρά των Δραγόνων το 1873. Συμμετείχε στον πόλεμο των Ζουλού το 1879 και στον πόλεμο του Τρανσβάαλ το 1881. Ήταν επικεφαλής της μεραρχίας ιππικού στον αιγυπτιακό πόλεμο του 1882 και διακρίθηκε στη μάχη του Τελ-ελ-Κεμπίρ. Έφτασε μαζί με το στρατηγό Γκράχαμ στο Σουακίμ και στη μάχη του Ταμάι φανέρωσε τις στρατιωτικές ικανότητες του. Το ιππικό του κράτησε το μέτωπο, όταν το πρώτο τετραγώνο λύγισε κάτω από την πίεση της επίθεσης των Αράβων.

Ο συνταγματάρχης **Σερ Τσαρλς Ουίλσον** (Sir Charles Wilson) ανέλαβε τη διοίκηση της Φάλαγγας Ερήμου, ύστερα από τον τραυματισμό του στρατηγού Στιούαρτ και το θάνατο του συνταγματάρχη Φρέντ Μπούρναμπι στη μάχη του Αμπού Κλέα. Με ένα ατμόπλοιο κατευθύνθηκε προς το Χαρτούμ για να σώσει τον Γκόρντον, αλλά ήταν ήδη πολύ αργά.

Ο υποστράτηγος **Ουίλιαμ Ηρλ** (William Earle) ήταν ο μεγαλύτερος σε ηλικία υποστράτηγος στην Αίγυπτο και διοίκησε τη Φάλαγγα Νείλου. Γεννήθηκε το 1833 και υπηρέτησε με το 49ο σύνταγμα στις μάχες της Άλμα και του Ίνκερμαν στην Κριμαία το 1854. Η καριέρα του συνεχίστηκε στη Φρουρά των Γρεναδιέρων και κατά την έναρξη των επιχειρήσεων στο Σουδάν, ήταν διοικητής της φρουράς στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Έγινε υποστράτηγος τον Οκτώβριο του 1880. Σκοτώθηκε στη μάχη του Κίρμπεκαν στις 10 Φεβρουαρίου 1885.

Ο υποστράτηγος **Ρέντβερς Μπούλερ** (Redvers Buller) μαζί με τον λόρδο Γούλσλεϊ, διακρίθηκε στις περισσότερες συμπλοκές της αυτοκρατορίας. Κίνα 1860, Αποστολή Κόκκινου Ποταμού 1870, Πόλεμος Ασάντι 1873, Πόλεμος Kaffir 1878⁹ και τον πόλεμο των Ζουλού το 1879, όπου κέρδισε τον Σταυρό της Βικτωρίας για τα ανδραγαθήματα του στο βουνό Χλομπέιν. Δε διακρίθηκε ως αρχιστράτηγος στην Νότια Αφρική εναντίον των Μπόερς το 1899. Διοίκησε την 1η ταξιαρχία στη δύναμη του Γκράχαμ και ήταν υπαρχηγός του. Ο στρατηγός **Ντέιβις** (Davis) ήταν διοικητής της 2ης ταξιαρχίας στις μάχες του Ελ Τέμπ και Ταμάι.

Ο υποστράτηγος **Σερ Τζον Μακνίλ** (Sir John McNeill), του οποίου ο καταυλισμός στο Τοφρικό κατά τις τελευταίες φάσεις της εκστρατείας, δέχτηκε λυσσαλέες επιθέσεις, υπηρέτησε στην Ινδία και στη Νέα Ζηλανδία. Ήταν στη διοίκηση της 2ης ταξιαρχίας στο Σουακίμ υπό τον στρατηγό Γκράχαμ.

Ο αντισυνταγματάρχης **Τζον Ντόναλντ Στιούαρτ** (J.D.H. Stewart) του 11ου Ουσάρων συνόδευσε τον Γκόρντον στο Χαρτούμ και έπειτα δολοφονήθηκε από Άραβες, όταν το ατμόπλοιο του, εξόκειλε. Ο Πλοίαρχος του Βασιλικού Ναυτικού λόρδος **Τσαρλς Μπέρεσφορντ** (Charles Beresford) ήταν διοικητής της Ναυτικής Ταξιαρχίας στην εκστρατεία του Σουδάν. Ήταν ένας θαρραλέος αξιωματικός, που διακρίθηκε στον βομβαρδισμό της πόλης της Αλεξάνδρειας με την κανονιοφόρο Condor.

Ο αντισυνταγματάρχης **Φρέντ Μπούρναμπι** (Fred Burnaby), που σκοτώθηκε στη μάχη του Αμπού Κλέα, ήταν μια πασίγνωστη και αγαπητή προσωπικότητα της βικτωριανής εποχής. Διακρίθηκε σε μια επιδρομή στην Khiva στο Ουζμπεκιστάν και

⁹ Πόλεμοι Καφίρ ή Πόλεμοι του Ακρωτηρίου. Πόλεμοι μεταξύ των φυλών Xhosa της Αφρικής και των Ευρωπαίων αποικιοκρατών (1779-1879). Η Μ. Βρετανία συμμετείχε στον ένατο πόλεμο 1877-1879. Η Βρετανική κυβέρνηση σχεδίαζε να ενώσει όλα τα κρατίδια της Ν. Αφρικής σε μια Συνομοσπονδία υπό την ηγεμονία της.

πήρε μέρος στο Ρώσο-τουρκικό πόλεμο του 1877. Κατά την εκστρατεία στο Σουδάν ήταν διοικητής των Blues.

Οι ηγέτες των Ανσάρ

Ο Μαχντί είχε κάποιες γνώσεις στρατιωτικών θεμάτων. Τις απέκτησε από τη μελέτη της ισλαμικής στρατιωτικής ιστορίας. Ουσιαστικά, όπως κάθε μαθητής του πρώιμου Ισλάμ, μελετούσε τη στρατιωτική τακτική που ήταν κατάλληλη για τον τύπο του πολέμου, στον οποίο εμπλέκονταν. Οι ιδέες του αντλήθηκαν από τα διδάγματα των θρησκευτικών σχολών και αιρέσεων, από τα οποία απέκτησε την ικανότητα να είναι υπομονετικός και να περιμένει την ευνοϊκή στιγμή να χτυπήσει τον εχθρό. Ήταν αυταρχικός ηγέτης. Οι τιμωρίες και φρικαλεότητες διαπράττονταν στο όνομα του Θεού. Μετά την πτώση του Ελ Ομπέιντ, ο Μαχντί εξέδωσε μανιφέστο σχετικά με τον τρόπο ζωής, που έπρεπε να τηρείται από όλους τους οπαδούς του. Η μη τήρηση του τιμωρούνταν με μαστίγωση σε θάνατο ή επιεικέστερα με ακρωτηριασμό των άκρων. Η κατανάλωση αλκοόλ τιμωρούνταν επίσης με θάνατο. Υπήρχε μόνο ένας τρόπος για να πεθάνεις τίμια και αυτός ήταν στη μάχη στην ιερή υπηρεσία του Μαχντί.

Οι στρατηγοί του Μαχντί

Πριν από την επανάσταση, ένας απλός έμπορος, ο al Zubayr wad Rahmah, οργάνωσε έναν στρατό από 15.000 άντρες περίπου. Στις τάξεις αυτού του στρατού ήταν και διάφοροι μελλοντικοί αρχηγοί, όπως ο al Zaki Yamal, Hamdan Abu Anja και ο al Nur Anqara. Μετά την κατάκτηση του Νταρφούρ, ο al Zubayr συνελήφθη στην Αίγυπτο όπου επρόκειτο να συναντήσει το Χεδίβη.

Ίσως ο πιο δραστήριος διοικητής στο πεδίο της μάχης ήταν ο **Οσμάν Ντίγκνα**, ένας πρώην δουλέμπορος, ο οποίος είχε αρκετούς ακόλουθους ανάμεσα στις φυλές της περιοχής του Σουακίμ και παρέμεινε ψηλά στην ιεραρχία των Ανσάρ μέχρι τη μάχη του Ομντουρμάν το 1898. Έγινε πρώτος τη τάξει οπλαρχηγός μετά το θάνατο του Abd al Rahman Mujumi. Στο ανατολικό Σουδάν το 1884, διοικούσε έναν στρατό 20.000 αντρών, από τους οποίους οι 1.200 ήταν οπλισμένοι με τυφέκια Remington. Ανάμεσα τους υπήρχαν και Άραβες Bishareen, οι οποίοι έδειχναν έ-

ναν φανατισμό που τους έκανε τρομερούς αντιπάλους.

Ο Χαλίφης **Abdallahi** στρατολόγησε Άραβες πολεμιστές της φυλής Baggara γύρω από τη μαύρη σημαία του. Η κόκκινη σημαία του Χαλίφη **al-Sharif** διέθετε πολεμιστές από τις φυλές που βρίσκονταν βόρεια του Χαρτούμ, συμπεριλαμβανομένων

των Ja'aliyin και των Donagla. Η πράσινη σημαία του Χαλίφη **Ali wad Hilu** είχε πολεμιστές από τους Άραβες Dighaym, Kianan και al-Lahiwiyin της επαρχίας Γκεζίρα μεταξύ Μπλε και Λευκού Νείλου.

Ο **Abdal Rahmam wad al Mujumi** διοίκησε τη δύναμη που εκμηδένισε τον Χίκς και ήταν επικεφαλής των στρατευμάτων κατά την πολιορκία του Χαρτούμ. Μαζί με αυτόν ήταν ο Abu Qafra, διοικητής των έφιππων. Αυτοί οι δυο μαζί με τον Muhammad wad Nubawi, τον Muhammad al Karim και τον Μαχντί, αποφάσισαν την επίθεση για την κατάληψη του Χαρτούμ.

Οι πολεμιστές Jihadiya διοικούνταν από τον Hamdan Abu Anja και ο Yunus al Dikhaim ήταν ένας άλλος διαπρεπής στρατηγός του Μαχντί. Οι Άραβες ηγέτες στη μάχη του Αμπού Κλέα ήταν ο **Muhammad al Khair** και **Musa wad Hilu**, οι οποίοι σκοτώθηκαν. Στη μάχη του Κίρμπεκαν οι τρεις Άραβες ηγέτες, Moussa wad Abuhegel, Ali wad Hussein και Hamid wad Lekalik, έχασαν τις ζωές τους.

ΑΝΤΙΠΑΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Οι Βρετανικές δυνάμεις 1884-5

Ο Βρετανικός στρατός, που συμμετείχε στην εκστρατεία του Σουδάν ήταν στην ουσία ένα μικρό εκστρατευτικό σώμα, οργανωμένο σε ταξιαρχίες και επιφορτισμένο με περιορισμένους αντικειμενικούς στόχους.

Ήταν εντελώς ανεπαρκής σε δυνατότητες για να αντιμετωπίσει την πλήρη δύναμη του Μαχντί. Οι δύο εκστρατείες στο ανατολικό Σουδάν γύρω από το Σουακίμ, δεν παρουσίαζαν υπερβολικά προβλήματα εφοδιασμού. Αντίθετα, οι δυο Φάλαγγες Ερήμου και Νείλου έπρεπε να διασχίσουν ολόκληρη τη χώρα από τα αιγυπτιακά σύνορα μέχρι το Χαρτούμ, με συνέπεια την επιμήκυνση των γραμμών ανεφοδιασμού του στρατού.

Οργάνωση των μονάδων

Τα συντάγματα του βρετανικού πεζικού διαιρούνταν σε τάγματα καθένα από τα οποία είχε 8 λόχους των 120 αντρών. Κάθε σύνταγμα ιππικού είχε 4 ίλες των 160 αντρών. Μια πυροβολαρχία είχε 6 πυροβόλα με 113 άντρες, ενώ οι ιππήλατες είχαν 137 άντρες. Ήταν σπάνιο για λόχους, τάγματα ή συντάγματα να εκστρατεύουν με πλήρη δύναμη αντρών.

Έφιππο Πεζικό – Συντάγματα Καμήλων

Υπήρχε ένας ειδικός λόχος Έφιππου Πεζικού, σχηματισμένος από άντρες από τα συντάγματα των Royal Sussex, Black Watch, Gordon Highlanders και το Βασιλικό Σώμα Τυφεκιοφόρων. Καθένα από αυτά τα συντάγματα συνεισέφερε ένα απόσπασμα αποτελούμενο από έναν αξιωματικό, ένα λοχία, ένα δεκανέα, ένα σαλπικτή και 27 άντρες. Έτσι η συνολική δύναμη του Έφιππου Πεζικού ήταν 130 άντρες. Το Έφιππο Πεζικό μεταφέρθηκε σιδηροδρομικώς στο Τρινκατάτ.

Ένα σώμα καμήλων δημιουργήθηκε με εθελοντές από 14 συντάγματα σε Αγγλία και Αίγυπτο. Συνολικά υπήρχαν 20 συντάγματα με δύναμη 500 αξιωματικών και αντρών που σχημάτισαν το Σύνταγμα Καμήλων Έφιππου Πεζικού.

Η Φρουρά, τα Βαριά και Ελαφρά Συντάγματα Καμήλων

Τα συντάγματα αυτά διακρίνονταν από τις άλλες μονάδες καμήλων, καθώς ήταν σχηματισμένα από μονάδες ιππικού και πεζικού. Στο Σύνταγμα Καμήλων της Φρουράς υπήρχαν άντρες από τα 1ο, 2ο και 3ο τάγματα των Coldstream Guards, καθώς και από τα 1ο και 2ο τάγματα των Scots Guards και των Royal Marines. Το

Βαρύ Σύνταγμα Καμήλων σχηματίστηκε με επίλεκτους άντρες από τα 1ο και 2ο τάγματα του Σώματος Ιππέων της Βασιλικής Φρουράς (Life Guards), των Blues, των Bays, 4ο και 5ο τάγματα της Φρουράς των Δραγόνων, των Royals, των Scots Greys, 5ο και 16ο τάγματα των Λογχοφόρων. Από κάθε μονάδα υπήρχαν δυο αξιωματικοί, δυο λοχίες, δυο δεκανείς, ένας σαλπικτής ή τρομπετίστας και 38 άντρες. Το Ελαφρύ Σύνταγμα Καμήλων σχηματίστηκε από τα 3ο, 4ο, 7ο, 10ο, 11ο, 15ο, 18ο, 20ο και 21ο τάγματα των Ουσάρων. Η δύναμη τους ήταν 17 αξιωματικοί και 302 άντρες. Το Βαρύ Σύνταγμα Καμήλων είχε δέκα αποσπάσματα αποτελούμενα από 23 αξιωματικούς και 438 άντρες. Το Ελαφρύ σύνταγμα είχε εννέα αποσπάσματα αποτελούμενα από 21 αξιωματικούς και 388 άντρες.

Φορούσαν μπλούζα κόκκινου χρώματος, γκέτες χρώματος σκούρο μπλε και ένα άσπρο κράνος. Ήταν εξοπλισμένοι με ένα τυφέκιο, μια ξιφολόγη, καφέ ζώνη, σάκους, φυσιγγιοθήκη καφέ χρώματος φορεμένη στον αριστερό ώμο με 50 φυσίγγια, σακίδιο, παγούρι και καφέ μπότες.

Στολές

Αν εξαιρέσουμε τις μάχες του Κίρμπεκαν και του Γκίνις, όπου φορούσαν κόκκινα σακάκια, τα βρετανικά στρατεύματα στο Σουδάν φορούσαν χακί στολή. Το πεζικό μερικές φορές φορούσε γκέτες ή τα παντελόνια ήταν μακριά ως τις μπότες. Το 6ο σύνταγμα (Βασιλικό Σώμα Τυφεκιοφόρων) φορούσε πιθανώς ένα πράσινο σακάκι με κόκκινο κολλάρο, μαύρα παντελόνια και άσπρο κράνος. Οι Highlanders μπορεί να είχαν άσπρες γκέτες. Οι άντρες του Βασιλικού Πυροβολικού φορούσαν μια μπλε μπλούζα με κόκκινο κολλάρο, χακί κράνος, χακί παντελόνια και μπλε γκέτες. Οι άντρες του Βασιλικού Σώματος Μηχανικού φορούσαν χακί, αν και ο πίνακας της μάχης του Ελ Τέμπ δείχνει να φορούν μια κόκκινη μπλούζα με μαύρο κολλάρο, μπλε παντελόνια με κόκκινες ραβδώσεις, μαύρες γκέτες και άσπρο κράνος. Οι ζώνες και το κράνος ήταν είτε μουντό κίτρινο ή άσπρο.

Οι άντρες του Σώματος Πεζοναυτών φορούσαν μια γκρι/χακί μπλούζα με πέντε κουμπιά, παντελόνια χωρίς γκέτες, κράνος σε μουντό κίτρινο, ζώνες μέσης σε μουντό κίτρινο, φυσιγγιοθήκες και λουρί τυφεκίου, άσπρο σακίδιο, μαύρες μπότες, μαύρη θήκη ξιφολόγης και το ασημένιο σήμα του συντάγματος στον ώμο. Οι άντρες της Ναυτικής Ταξιαρχίας φορούσαν σακάκια και παντελόνια σε μπλε και λευκό, ψάθινο καπέλο, άσπρο γυριστό καπέλο ή κράνος ηλίου. Οι περικνημίδες ήταν είτε λινάτσα ή μαύρο δέρμα.

Το 10ο Ουσάρων φορούσε χακί στολή και γκέτες και κράνος ινδικού τύπου. Το 19ο Ουσάρων φορούσε μια μπλε μπλούζα, μπλε ή χακί παντελόνια με μπλε γκέτες, άσπρο ή χακί κράνος. Το Έφιππο Πεζικό φορούσε χακί στολή με γκέτες σκούρας απόχρωσης.

Τα όπλα της εκστρατείας

Από το 1871 μέχρι την έλευση της άκαπνης πυρίτιδας, ο Βρετανός στρατιώτης ήταν οπλισμένος με το τυφέκιο απλής βολής **Martini-Henry**. Οι ομοβροντίες των ταγμάτων εναντίον μαζικών στόχων άνοιγαν συχνά στις 600-800 γιάρδες και ένας δεινός σκοπευτής μπορούσε να χτυπήσει στόχους στις 300-400 γιάρδες. Η μαλακή μολυβένια σφαίρα του έσπαγε κόκκαλο και χόνδρους και άφηνε φοβερές πληγές. Με το μικρό διαμέτρημα και τη μεγάλη ακρίβεια του ήταν μακράν το καλύτερο όπλο, που είχε χρησιμοποιήσει έως τότε ο βρετανός στρατιώτης. Με σταθερή ξιφολόγχη, το τυφέκιο είχε μήκος 5 πόδια και 11,5 ίντσες (49,5 ίντσες χωρίς τη ξιφολόγχη) και ζύγιζε 9 κιλά. Στη μάχη του Αμπού Κλέα το 1885, το **Martini-Henry** συν μερικά πολυβόλα **Gardner** στα χέρια των 1.000 αντρών του Στιούαρτ, σκόρπισαν το θάνατο σε 1.100 Δερβίσηδες.

Πολυβόλα Gatling και Gardner

Το πρώιμο πολυβόλο **Gatling**, αποτελούνταν από πολλές κάννες, οι οποίες γύριζαν γύρω από έναν άξονα. Ο γεμιστήρας ήταν μια χοάνη πάνω από τις κάννες, μέσα στην οποία έβαζαν τις σφαίρες. Γυρίζοντας ένα μοχλό, οι κάννες περιστρέφονταν και έριχναν εναλλάξ. Η μεγάλης διαμετρήματος σφαίρα, η μεγάλη συγκέντρωση πυρός και ο τρόμος που προκαλούσε, έκαναν το Gatling ένα ιδανικό όπλο για αποικιακούς πολέμους όπως αυτός του Σουδάν.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1870 το Βασιλικό Ναυτικό διάλεξε το **Gardner** για να αντικαταστήσει το Gatling. Το **Gardner** είχε πέντε κάννες. Ομάδες από 45άρια φυσίγγια τροφοδοτούνταν κατακόρυφα μέσα στο όπλο, το οποίο λειτουργούσε με στρόφαλο. Ο ρυθμός βολής μπορούσε να είναι πάνω από 120 βολές ανά λεπτό. Το πολυβόλο χρησιμοποιήθηκε από τη Ναυτική ταξιαρχία στο Σουδάν.

Πυροβολικό

Το πυροβολικό που χρησιμοποιήθηκε στην εκστρατεία προέρχονταν συνήθως από το Βασιλικό Ναυτικό. Υπήρχαν πυροβόλα διαμετρήματος 7pdr και 9pdr. Αυτά των 7pdr μεταφέρονταν σε αιγυπτιακές καμήλες. Όμως το μικρό διάμέτρημα τους και η έλλειψη βολιδοφόρου βλήματος, τα έκαναν μη αποτελεσματικά. Πυροβόλα Κρούπ καθώς και μπρούντζινα έδρασαν στις καταστροφικές αποστολές των Χίκς και Μπέικερ και χρησιμοποιήθηκαν εναντίον των Βρετανών, από Αιγύπτιους πυροβολητές που είχαν συλληφθεί από τον Μαχντί.

Τακτική μάχης

Στο Σουδάν η βρετανική τακτική μάχης ήταν απλή και κατάλληλη να αποκρούει τις ξαφνικές και άγριες επιθέσεις ενός εχθρού, ο οποίος είχε αριθμητική υπεροχή. Οι Βρετανοί στρατιώτες πολεμούσαν σε σχηματισμό τετραγώνου. Είτε σε ένα μεγάλο τετράγωνο ή σε δυο μικρότερα, παράλληλα μεταξύ τους, που το καθένα κάλυπτε το πλευρό του άλλου. Το πυροβολικό και τα πολυβόλα (Gatling και Gardner) βρίσκονταν συνήθως στις γωνίες του τετραγώνου και ήταν τρωτά σε μια ξαφνική επίθεση. Επίσης δεν μπορούσαν να συγχρονίσουν την κίνηση τους με το πεζικό, αν αυτό επιτίθονταν ή οπισθοχωρούσε. Οι Βρετανοί πολέμησαν σε παράταξη στη μάχη του Κίρμπεκαν (Φά-λαγγα Νείλου), ενώ στο Χασίν στο ανατολικό Σουδάν και στη μάχη του Γκίνις ήταν οι επιτιθέμενοι.

Οι εμπειρίες του Γκράχαμ κατά τη διάρκεια της πρώτης εκστρατείας από το Σουακίμ αποκαλύπτουν μερικές αδυναμίες της τακτικής αυτής, όπως την τρωτότητα των πολυβόλων στις γωνίες των τετραγώνων και ολόκληρου του τετραγώνου, όταν το έφιππο πεζικό επιτίθονταν μέσα από αυτό. Στη μάχη του Ελ Τέμπ, η επίθεση του 65ου συντάγματος άνοιξε μια μικρή ρωγμή στο σχηματισμό, ενώ στη μάχη του Ταμάι, οι Black Watch επιτέθηκαν τόσο γρήγορα, ώστε δημιουργήθηκε ένα μεγάλο κενό στη διάταξη του τετραγώνου, μέσα στο οποίο, κρυμμένοι από τον καπνό και την σκόνη, όρμησαν οι Ανσάρ.

Καταυλισμοί (Zarebas)

Οι καταυλισμοί φτιάχνονταν συνήθως τη νύκτα και όταν δεν γίνονταν στρατιωτικές επιχειρήσεις. Αποτελούνταν από αγκαθωτούς θάμνους σαν περίφραξη, χαρακτηριστικό στο Σουδάν, αλλά μερικές φορές είχαν χαμηλούς τοίχους από λάσπη. Οι καταυλισμοί ήταν δυνατόν να οργανωθούν ως σημεία ανεφοδιασμού και φρούρια, προστατεύοντας τις γραμμές επικοινωνίας του στρατού κατά την προέλαση του και εξασφαλίζοντας μια οχυρωμένη θέση σε περίπτωση υποχώρησης.

Η τακτική των Έφιππων

Η τακτική του ιππικού ήταν εξίσου σημαντική. Η σκληρή εμπειρία στη μάχη του Ελ Τέμπ έδειξε, ότι η πυκνή επίθεση δεν ήταν αποτελεσματική εναντίον αραιών σχηματισμών των Σουδανών πολεμιστών. Το ιππικό έκανε το λάθος να επιτεθεί στους Ανσάρ, όταν αυτοί είχαν υποχωρήσει. Η φύση του εδάφους με τις πετρώδεις κοιλότητες και τους πυκνούς αγκαθωτούς θάμνους ήταν προς όφελος του εχθρού. Το βρετανικό ιππικό, όταν επιτίθονταν κατά του πεζικού των Ανσάρ είχε μεγαλύτερες απώλειες, ενώ αντίθετα μπορούσε να αντιμετωπίσει επιτυχώς τους ιππείς.

Το ιππικό χρησιμοποιήθηκε κυρίως σε ανιχνευτικό ρόλο και για να αναγκάζει τον εχθρό σε υποχώρηση ή να τον εμποδίζει να ανασυνταχτεί. Σε άλλες περιπτώσεις οι ιππείς αφίππευαν και, χρησιμοποιώντας την καραμπίνα, γίνονταν ακροβολιστές ή πολεμούσαν μαζί με το Έφιππο πεζικό, όπως έκανε το 10ο Ουσάρων στη μάχη του

Ταμάι.

Το Έφιππο πεζικό στελνόταν συνήθως μπροστά από το ιππικό για να έρθει σε επαφή με τον εχθρό. Με τα τυφέκια του να είναι μεγαλύτερης εμβέλειας από τις καραμπίνες, χρησιμοποιούνταν σε ρόλο ανιχνευτή ή ως ακροβολιστές.

Ο στρατός του Μαχντί - οι Ανσάρ

Από το 1880 έως το 1884 ο Μαχντί ένωσε την πλειονότητα των νομαδικών και ποιμενικών φυλών, που κατοικούσαν στις εκτεταμένες ερημικές εκτάσεις νότια και δυτικά της Άνω Αιγύπτου. Όλες αυτές οι φυλές αποτέλεσαν το στρατό του Μαχντί, τους Ανσάρ, μια αραβική λέξη που σημαίνει «ακόλουθος» ή «Βοηθός». Χρησιμοποιούνταν στο Κοράνι για να περιγράψει τους οπαδούς του προφήτη Μωάμεθ. Οι Βρετανοί, Αιγύπτιοι και Τούρκοι τους ήξεραν με τη λέξη «Δερβίσηδες», που ήταν ένας ιδιωματικός όρος περσικής προέλευσης, κοινός σε ολόκληρη την ανατολική Μεσόγειο και Βόρεια Αφρική και αφορούσε πλανόδιους καλόγερους και επαίτες, οι οποίοι έκα-

ναν λαϊκές μαγικές ιεροτελεστίες και επιδείξεις στις αγορές.

Από τη στιγμή εκείνη που στρατολόγησε 311 άντρες από τοπικές φυλές και τους όπλισε με ακόντια και ραβδιά για να καταδιώξουν την αιγυπτιακή δύναμη του Abu Su'ud's που πλησίαζε στη νήσο Άμπα, ο στρατός του Μαχντί πολλαπλασιαζόταν καθημερινά. Τα νέα της νίκης του έφερναν κάτω από το λάβαρο του κι άλλες φυλές, οι οποίες τον λάτρευαν και ήταν έτοιμες να πεθάνουν για αυτόν. Απαίτησε από τους οπαδούς του να είναι πιστοί στο καθήκον τους και πειθαρχημένοι. Η ήττα του Χίκς στο Shaykan ήταν η αρχή της δημιουργίας ενός στρατού, που θα ήταν ικανός στην τακτική και στους ελιγμούς. Η σωστή εκμετάλλευση του εδάφους ήταν βασικός παράγοντας τακτικής, προκειμένου να ελαχιστοποιήσουν τις απώλειες από τις μαζικές βολές των βρετανικών τετραγώνων. Έχοντας δει τα αποτελέσματα τέτοιων μαζικών βολών κατά τη διάρκεια της πρώτης ανεπιτυχούς επίθεσης στο Ελ Ομπέιντ, ο Μαχντί άρχισε να εξοπλίζει επίλεκτα τμήματα με τα τυφέκια που πήρε από τους Αιγύπτιους.

Στις 28 Δεκεμβρίου 1881, σε μια νυκτερινή επίθεση, οι δυνάμεις του Μαχντί κατέστρεψαν ολοκληρωτικά την αιγυπτιακή φάλαγγα 1.300 αντρών του Bashid Bey's από τη Φασόντα. 8.000 μαχητές του Μαχντί προέλαυσαν σε ένα σχηματισμό μάχης, που θύμιζε μια πρώιμη ισλαμική παράταξη, με τις γραμμές πεζικού να μοιάζουν στις σειρές των αντρών κατά την προσευχή και τους ιππείς στις πτέρυγες. Αυτή η νίκη αύξησε τον αριθμό των πιστών του Μαχντί και από τότε, η οργάνωση των μονάδων ξεκίνησε στη στρατιωτική βάση του Qadir.

Οργάνωση του στρατού του Μαχντί

Ο στρατός του Μαχντί ήταν διαιρεμένος σε Ομάδες, που καθεμιά βρισκόταν υπό τη διοίκηση ενός Χαλίφη.

1. Υπήρχαν έφιππες ομάδες αναγνώρισης με σκοπό να κόβουν τις γραμμές ανεφοδιασμού του εχθρού, να συλλέγουν πληροφορίες, να διεξάγουν αψιμαχίες σε μεγάλη απόσταση για να μειώσουν το ηθικό του, να διαδίδουν ψεύτικες ειδήσεις και να δηλητηριάζουν τις πηγές του νερού.
2. Υπήρχαν 50.000 πολεμιστές, οπλισμένοι με σπαθιά και λόγχες με την υποστήριξη ιππικού.
3. Υπήρχαν οι Jihadiyya (τυφεκιοφόροι). Σουδανοί από το νότιο Σουδάν, τα βουνά Nuba και το Νταρφούρ στα δυτικά, οπλισμένοι με τυφέκια Remington, που πήραν από τους Αιγυπτίους. Υπήρχαν περίπου 7.000 τέτοιοι στρατιώτες σε μονάδες των είκοσι αντρών και συγκεντρωμένων σε ομάδες των εκατό με ηγέτες τους Αμίρ. Αυτοί θα αποτελούσαν το μελλοντικό σκληρό πυρήνα του νέου στρατού.

Κάτω από τη διοίκηση των τριών Χαλίφηδων, ο στρατός των Ανσάρ ήταν διαιρεμένος σε «σημαίες» (rayya) : οι άντρες της **Μαύρης Σημαίας** του Χαλίφη Abdullahi (*al-rayya-al-zarqa*) προέρχονταν από το δυτικό Σουδάν και ήταν Baggara του Κορντοφάν και του Νταρφούρ και περιλάμβαναν επίσης μαύρους τυφεκιοφόρους. Οι άντρες της **Κόκκινης Σημαίας** (*al-rayya-al-hamra*) του Χαλίφη Muhammad al Sharif προέρχονταν από τους παραποτάμιους λαούς Βόρεια του Χαρτούμ. Η **Πράσινη Σημαία** (*al-rayya-al-khadra*) του Χαλίφη Ali-an-Hilu είχε Άραβες από την περιοχή της Γκεζίρα μεταξύ του Γαλάζιου και Λευκού Νείλου, νότια του Χαρτούμ.

Κάτω από τη γενική εποπτεία του Μαχντί, καθεμιά από τις «σημαίες» ήταν οργανωμένη σε rubs, που είχαν συνήθως 800 έως 1.200 άντρες. Τα rubs ήταν διαιρεμένα σε τρεις μονάδες μάχης και μία διοίκησης. Η πρώτη μονάδα μάχης αποτελούνταν από ακοντιστές. Μετά υπήρχαν οι Jihadiyya (τυφεκιοφόροι) σε ομάδες των 100 αντρών περίπου η καθεμιά και το ιππικό, συνήθως Baggara, που ήταν οπλισμένο με μακρές λόγχες και σπαθιά, αλλά όταν βρίσκονταν σε αποστολές αναγνώρισης ή συνοριακές επιδρομές ήταν οπλισμένο με τυφέκια. Κάθε ομάδα ήταν υποδιαιρεμένη σε «εκατοντάδες», υπό τη διοίκηση ενός εκατόνταρχου και σε *muqaddamiyya* των 25 αντρών υπό τη διοίκηση του muqaddam. Υπήρχαν επίσης σταθερές φρουρές που έμεναν σε στρατώνες (συνήθως Αφρικανοί τυφεκιοφόροι και Άραβες ακοντιστές), καθώς και εθελοντές από τις γύρω περιοχές. Όλοι αυτοί οι σχηματισμοί ήταν οργανωμένοι και διαιρεμένοι με τον ίδιο τρόπο όπως οι «σημαίες».

Οι οπλαρχηγοί ηγούνταν των μεγαλύτερων σωμάτων, ενώ οι μικρότερες μονάδες διοικούνταν από τοπικούς σεΐχηδες. Πολλοί από τους οπλαρχηγούς φορούσαν πανοπλίες και υψηλά κωνικά κράνη με μισοφέγγαρο και ήταν οπλισμένοι με λόγχες, κυρτά σπαθιά και έφεραν μεταλλικές ασπίδες.

Η στολή των Ανσάρ

Μετά την πτώση του Ελ Ομπέιντ, ο Μαχντί έβγαλε φερμάνι σχετικά με το ντύσιμο των πολεμιστών του. Έπρεπε να φορούν μια βαμβακερή μπλούζα, τη *jibbah*, που ήταν μπαλωμένη σε πολλά σημεία. Επίσης λευκά παντελόνια (*siraval*), σανδάλια (*sayidan*), ζώνη (*karaba*), σκούφο (*taggia*) και τουρμπάνια.

Η *jibbah* έφτανε ως τα γόνατα και αποτελούνταν από χρωματιστά μπαλώματα ίδιου σχήματος μπροστά και πίσω. Τα μπαλώματα βρίσκονταν συνήθως στα χέρια, στην πλάτη, γύρω από το λαιμό και στο στρίφωμα του ρούχου. Τα χρώματα τους ήταν μέχρι το 1885 το κόκκινο και το σκούρο μπλε. Αργότερα προστέθηκαν και άλλα χρώματα, όπως το μαύρο, το καφέ ή το πράσινο. Τα μπαλώματα ήταν λεπτομερώς σχεδιασμένα και συμμετρικά.

Στις μάχες του Αμπού Κλέα και Αμπού Κρου, οι περισσότεροι Ανσάρ φορούσαν μια λευκή ρόμπα τυλιγμένη στη μέση με τη μια άκρη της να ήταν περασμένη πάνω από τον αριστερό ώμο. Είχαν ξυρισμένο κεφάλι και φορούσαν ένα μικρό άσπρο σκούφο. Η *jibbah* πήρε οριστική μορφή στα τέλη του 1885 στη μάχη του Γκίνις (30 Δεκεμβρίου 1885).

Οι *Beja*, *Bisharin* και πολλοί *Baggara* πολεμιστές φορούσαν άσπρα βαμβακερά παντελόνια. Για να δηλώνουν την πίστη τους στον Μαχντί, έραβαν μπαλώματα κόκκινου ή μπλε χρώματος. Τα μαλλιά τους ήταν κατσαρά και σκληρά. Έπεφταν μέχρι τους ώμους και έβαζαν ένα μικρό κομμάτι ξύλου στην κορυφή του κεφαλιού τους. Όταν οι *Beja* φόρεσαν την *jibbah*, ξύρισαν το κεφάλι τους και φόρεσαν ένα σκούφο. Ακολουθώντας τη συνήθεια των *Beja*, οι πολεμιστές *Hadendowa* και άλλοι «*Fuzzy-Wuzzies*» του ανατολικού Σουδάν, δεν ξύρισαν το κεφάλι του ή φόρεσαν την *jibbah*.

Το φέσι ήταν αυστηρά απαγορευμένο. Κάποιοι οπλαρχηγοί φορούσαν ένα κόκκινο τουρμπάνι, τυλιγμένο γύρω από το κεφάλι και με τη μια άκρη του να πέφτει πίσω από το αριστερό αυτί τους. Το υπόλοιπο ήταν τυλιγμένο με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε σχημάτιζε ένα V μπροστά. Έμοιαζε πολύ με το τουρμπάνι των Σιχ.

Τα όπλα των Ανσάρ

Κατά τη διάρκεια των πρώτων φάσεων της επανάστασης οι ακόλουθοι του Μαχντί δεν ήταν καλά εξοπλισμένοι. Οι νίκες έφεραν περισσότερους ακόλουθους ενώ τα τυφέκια *Remington* συμπλήρωναν τα ακόντια, τα σπαθιά και τα μαχαίρια. Οι περισσότεροι από τους Ανσάρ ήταν εξοπλισμένοι με ένα ακόντιο 10 πόδια μακρύ και με φαρδιά λεπίδα, τρία κοντύτερα ακόντια και ένα σπαθί, συνήθως τοποθετημένο σε μια κόκκινη δερμάτινη θήκη που κρέμονταν από τον αριστερό ώμο κάτω από τη μα-

σχάλη κοντά στο σώμα. Οι περισσότεροι πολεμιστές είχαν ένα κοντό μαχαίρι, κυρτωμένο ή ίσιο, τοποθετημένο σε μια κόκκινη δερμάτινη θήκη στερεωμένη στο αριστερό χέρι. Οι Beja και οι Bisharin μετέφεραν μερικές φορές ένα μαχαίρι με πλατύτερη λεπίδα στην άκρη και μια ξύλινη βέργα με την οποία έσπαγαν τα πόδια των αλόγων και καμήλων, για να τα ανατρέψουν. Οι ασπίδες ήταν κυκλικές με ένα μεγάλο κωνικό κέντρο, φτιαγμένες από δέρμα ρινόκερου, κροκοδείλου και ελέφαντα. Μπορούσαν να εξοστρακίσουν μια σφαίρα, αλλά σπανίως μεταφέρονταν εκτός από τους Beja. Όταν μεταφέρονταν από άλλες φυλές, ήταν τύπου Baggara, δηλαδή ελλειπτικές. Περιστασιακά, χρησιμοποιήθηκαν και ορθογώνιες ασπίδες. Η σιδερένια πανοπλία δεν βρισκόταν σε χρήση.

Περισσότερα από 21.000 τυφέκια με πυρομαχικά είχαν βρεθεί στις ηττημένες αιγυπτιακές δυνάμεις. Πιο πολλά ήταν τα τυφέκια Remington, ένα ξεπερασμένο αλλά επαναστατικό όπλο όταν εμφανίστηκε το 1865. Ο αιγυπτιακός στρατός το εισήγαγε σε υπηρεσία το 1870. Το Remington μπορούσε να ρίξει δεκαεπτά βολές το λεπτό.

Ένας Δερβίσης πολεμιστής είχε ένα τυφέκιο, μια ή δυο φυσιογιοθήκες, με τις περισσότερες να είναι φτιαγμένες από κόκκινο μαρκαρισμένο δέρμα. Το ιππικό που εκτελούσε καθήκοντα αναγνώρισης ή έκανε επιδρομή, είχε συνήθως ένα τυφέκιο.

Ο Βαρύς οπλισμός των Ανσάρ περιοριζόταν σε ό,τι είχε βρεθεί από τους ηττημένους Αιγυπτίους. Στην περιοχή του Σουακίμ το 1884 πιστεύεται, ότι οι Άραβες απέκτησαν 4.000 τυφέκια Remington, 5 πεδινά πυροβόλα Krupp, δυο Gatling, δυο τορπιλοσωλήνες και άφθονα πυρομαχικά. Από άλλες συμπλοκές, πήραν μερικά μπρούτζινα ορεινά ολμοβόλα, πυροβόλα Κρούπ και λίγα Nordenfelt. Είχαν επίσης μερικά παλιά και σαραβαλιασμένα ποταμόπλοια.

Παρά την ύπαρξη πολλών σύγχρονων όπλων και πολυβόλων με χειριστές εκπαιδευμένους, οι Ανσάρ δεν έκαναν αποτελεσματική χρήση αυτών. Σε μερικές περιπτώσεις, τα πυροβόλα τοποθετήθηκαν σε ατμόπλοια ή σε μικρά φρούρια και οχυρά για άμυνα. Το 1885, τέτοιες θέσεις κατά μήκος του Νείλου, προκάλεσαν ζημιές σε ατμόπλοια.

Σημαίες

Οι υποδιαιρέσεις στο στρατό αναγνωρίζονταν από τις σημαίες, που κάθε οπλαρχηγός είχε στην κατοχή του και όριζαν τη διοικητική του ευθύνη. Κάθε οπλαρχηγός και *ra's mi'a* (εκατόνταρχος) είχε τη δική του σημαία. Οι σημαίες ήταν ορθογώνιες, με διαστάσεις τέσσερα πόδια επί τρία πόδια. Παράγονταν στο Ομντουρμάν και όταν δε χρησιμοποιούνταν αποθηκεύονταν στο οπλοστάσιο. Ήταν διακοσμημένες στη μια πλευρά μόνο και έφεραν στίχους από το Κοράνι σε άσπρο φόντο με έγχρωμα άκρα. Υπήρχαν σημαίες σε μπλε, κόκκινο ή πράσινο χρώμα με γράμματα σε κόκκινο, μπλε, μαύρο, πράσινο ή άσπρο χρώμα. Τα κοντάρια ήταν στολισμένα με μπρούντζινες μπάλες, σφαίρες ή μισοφέγγαρα.

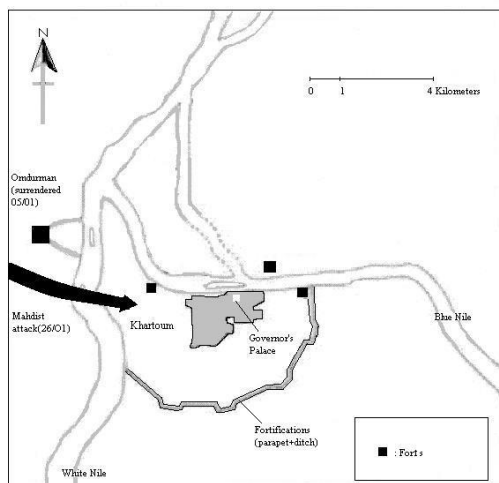
Η τακτική μάχης των Ανσάρ

Κατά τις πρώτες μάχες εναντίον των Αιγυπτίων, η τακτική των Ανσάρ ήταν σχετικά απλή. Εκμεταλλεύονταν τις γνωστές συνήθειες των Αιγυπτίων στρατιωτών, οι οποίοι, όταν έφτιαχναν καταυλισμούς τη νύχτα δεν έπαιρναν τις στοιχειώδεις προφυλάξεις, δηλαδή να έχουν ανιχνευτές ή παρατηρητήρια. Αφού περίμεναν όλοι οι Αιγύπτιοι να είναι απασχολημένοι σε διάφορες εργασίες εντός του στρατοπέδου, επιτίθονταν σε πυκνό σχηματισμό γρήγορα και αιφνιδιαστικά. Η συνήθεια των Αιγυπτίων να ενσωματώνουν στις αποστολές τους υπηρέτες και τις συζύγους τους, τους έκανε εύκολο στόχο.

Οι πρωταρχικοί παράγοντες στην τακτική των Ανσάρ ήταν ο αιφνιδιασμός και η κρούση, που βασίζονταν κυρίως στην περικύκλωση και στις επιθέσεις από δυο κατευθύνσεις ή σε μια αιφνιδιαστική επίθεση κατά μήκος της γραμμής προέλασης του εχθρού, προσπαθώντας με τον τρόπο αυτό να συντρίψουν τον αντίπαλο έχοντας αριθμητική υπεροχή. Ήταν γνωστό για τους τυφεκιοφόρους που βρίσκονταν σε θέσεις κοντά στον εχθρό να καλύπτουν τους σπαθοφόρους και ακοντιστές, πριν την τελική επίθεση. Οι πολεμιστές πλησίαζαν «αόρατοι» κοντά στον εχθρό, πριν εξαπολύσουν την επίθεση τους. Οι θαρραλέοι πολεμιστές κινούνταν γρηγορότερα και έφταναν πρώτοι στο μέτωπο του εχθρού. Οι επιθέσεις συχνά είχαν μορφή σφήνας. Έβαζαν τους καλύτερους άντρες μπροστά με μερικούς στην εφεδρεία με τη διαταγή να χτυπούν τον εχθρό, όταν αυτός κατέρρεε.

Αυτό το μεγάλο πλήθος πολεμιστών σηκώνονταν ξαφνικά από τους θάμνους ή μια κοιλότητα στο έδαφος και επιτίθονταν γρήγορα. Καθεμία από τις μεγάλες φάλαγγες τους καθοδηγούνταν από έναν έφιππο Αμίρ, τους σημαιοφόρους και τους ακόλουθους του. Τύμπανα από τις τελευταίες γραμμές, έδιναν το ρυθμό στην επίθεση. Οι οπλαρχηγοί με ισλαμικά συνθήματα και προσευχές, κρατούσαν υψηλά το φρόνημα των μαχητών.

Οι Ανσάρ ήταν επίσης ικανοί να βαδίζουν γρήγορα σε μεγάλες αποστάσεις για να πλησιάσουν τις γραμμές του εχθρού. Οι πεζοί πολεμιστές ήταν έφιπποι σε καμήλες και άλογα. Στην πορεία και στη μάχη τα σινιάλα δίνονταν με τύμπανα και κόρνες.

Η ΠΡΩΤΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΓΚΡΑΧΑΜ ΑΠΟ ΤΟ ΣΟΥΑΚΙΜ

Στις 29 Φεβρουαρίου 1884, η δύναμη του Γκράχαμ έφυγε από το Τρινκατάτ. Το πεζικό βάδισε σε σχηματισμό τετραγώνου με επικεφαλής το Έφιππο πεζικό, ενώ μια ίλη του 10ου Ουσάρων κάλυπτε το μέτωπο και το υπόλοιπο του ιππικού βρίσκονταν στην οπισθοφυλακή. Στο μέτωπο του τετραγώνου βρίσκονταν οι Gordon Highlanders και πίσω οι Black Watch. Και οι δυο προχωρούσαν σε φάλαγγες βάθους τεσσάρων αντρών. Με το Βασιλικό Σώμα Μηχανικού σε υποστήριξη, στην αριστερή γωνία του τετραγώνου υπήρχαν δυο Gatling και ένα Gardner και στη δεξιά ένα Gatling και δυο Gardner. Υπήρχαν τέσσερα πυροβόλα 7pdr του Βασιλικού Πυροβολικού σε κάθε γωνιά στα νώτα του σχηματισμού. Στη δεξιά πλευρά βάδιζαν το 89ο σύνταγμα με τμήμα των τεσσάρων λόχων του Βασιλικού Σώματος Τυφεκιοφόρων. Το 65ο σύνταγμα βρισκόταν στην αριστερή πλευρά με το Ελαφρύ Πεζικό του Βασιλικού Ναυτικού σε υποστήριξη. Οι καμήλες μεταφοράς με τα πυρομαχικά και τις ιατρικές προμήθειες βρίσκονταν στο κέντρο του τετραγώνου.

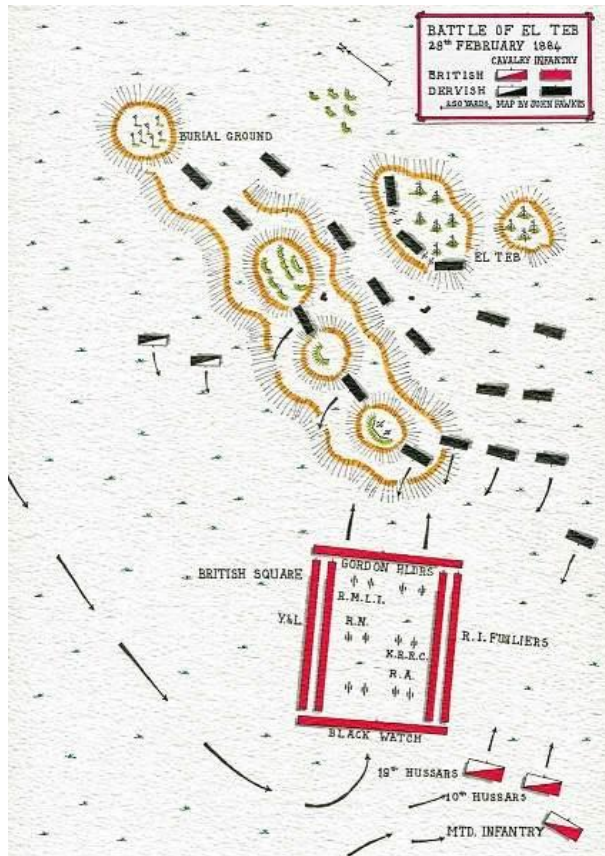
Η μάχη του Ελ Τέμπ

Όταν έμαθε την αποβίβαση της δύναμης του Γκράχαμ, ο Οσμάν Ντίγκνα έστειλε τον ανιψιό του Madani ibn Ali να ενισχύσει τον Abdallah ibn Hasid και οχύρωσαν ένα εγκαταλελειμμένο διυλιστήριο ζάχαρης δίπλα στο παλιό πεδίο μάχης του Μπέικερ στο Ελ Τέμπ. Διέθεταν περίπου 6.000 άντρες, 4 πυροβόλα Κρούπ, δυο μπρούντζινα κανόνια και ένα Gatling. Μερικοί τυφεκιοφόροι ήταν οπλισμένοι με Remington. Η δύναμη των Ανσάρ αποτελούνταν από άντρες των φυλών Hadendowa, Senilab, Ashraf, Arteiga και Hassanab. Περίπου 2.500-3.000 πεζοί πολεμιστές θα συμμετείχαν στην κύρια επίθεση.

Το πελώριο βρετανικό τετράγωνο προχωρούσε πάνω στο ζεστό και άγονο αμμόδες έδαφος μέχρι που συνάντησε τον εχθρό στο Ελ Τέμπ δίπλα στο σωρό των ακρωτηριασμένων και σαπισμένων πτωμάτων του ηττημένου στρατού του Μπέικερ. Οι Ανσάρ βρίσκονταν πίσω από αναχώματα και σε ένα οχυρωμένο κτίριο μπροστά από το χωριό και τα πηγάδια του Ελ Τέμπ. Οι σάλπιγγες ηχούσαν, καθώς ο Γκράχαμ κίνησε το τετράγωνο του με σκοπό να υπερκεράσει το αριστερό του εχθρού. Σιγά σιγά ο σχηματισμός προχώρησε ακόμα 1.000 γιάρδες περίπου μέσα σε μια κόλαση πυρός από τα πυροβόλα της αποστολής του Μπέικερ, τα οποία χειρίζονταν οι πυροβολητές που είχε συλλάβει ο Μαχντί στην πτώση του Τοκάρ. Το τετράγωνο σταμάτησε και ο Γκράχαμ διέταξε τα πυροβόλα του να βάλλουν από απόσταση 900 γιάρδων περίπου. Δεν πήρε πολύ χρόνο στο πυροβολικό και στα Gatling και Gardner να σιγήσουν τα πυροβόλα Κρούπ απωθώντας τους πυροβολητές τους μακριά. Το τετράγωνο συνέχισε την κίνηση του. Η διάταξη των μονάδων άλλαξε. Το 65ο σύνταγμα μήκε

στην πρώτη γραμμή του σχηματισμού και υποστηρίζονταν από το Ελαφρύ Πεζικό του Βασιλικού Ναυτικού, ενώ οι Gordon Highlanders και οι Black Watch βρίσκονταν στις πλευρές του.

Το Βασιλικό Σώμα Τυφεκιοφόρων και οι Ιρλανδοί Τυφεκιοφόροι βρίσκονταν στα νώτα. Το πεζικό προέλασε σε μια ώμο με ώμο περιστροφική κίνηση χωρίς να χάσει

τη συνοχή του προς την αριστερή πλευρά του εχθρού.

Περίπου 2.000 πολεμιστές Ανσάρ βρίσκονταν μπροστά τους σε όλο το μήκος του μετώπου. Το πεζικό του Γκράχαμ άνοιξε πυρ σε ομοβροντίες, αλλά αυτό δεν ήταν αρκετό για να τους σταματήσουν, οι οποίοι σε απόσταση 200 γιάρδων, χώρισαν τις δυνάμεις τους και επιτέθηκαν κραδαίνοντας τις λόγχες και τα σπαθιά τους. Οι Yorks και Lancs οπισθοχώρησαν περίπου 30 με 40 γιάρδες, ανοίγοντας μια ρωγμή στο βρετανικό σχηματισμό, μέσα στη οποία εισχώρησαν κάποιοι από τους εχθρούς. Μια δεύτερη επίθεση εκδηλώθηκε σε όλο το τετράγωνο, η οποία, σύντομα, εξελίχτηκε σε μια μάχη σώμα με σώμα, αφού ο εχθρός επιτέθηκε σαν σμήνος από μέλισσες πάνω στις ξιφολόγχες των Βρετανών και τα συγκεντρωτικά πυρά των τυφεκίων Martini-

Henry. Η δεύτερη επίθεση αποκρούστηκε, ενώ οι Yorks με τους Lancs και τους Πεζοναύτες, όρμησαν και κατέλαβαν το οχυρό μαζί με όλα τα πυροβόλα που είχε.

Οι Σουδανοί τότε αποσύρθηκαν διατεταγμένα στις προετοιμασμένες θέσεις τους μέσα και γύρω από το διυλιστήριο και μέσα στο χωριό. Κάνοντας το λάθος να θεωρήσει τη σύμπτυξη για υποχώρηση, ο Στιούαρτ διέταξε το ιππικό του να επιτεθεί στο ανώμαλο, γεμάτο θάμνους, έδαφος. Οι Ανσάρ κράτησαν τις θέσεις τους και έριχναν στα πόδια των αλόγων μπούμερανγκ από ξύλο μιμόζας, προσπαθώντας να κόψουν τα γόνατα τους. Τριάντα Άραβες ιππείς, ιππεύοντας ξεσέλωτοι και κραδαίνοντας μεγάλα σπαθιά, επιτέθηκαν εναντίον μιας ολόκληρης ίλης προκαλώντας της μεγάλες απώλειες.

Το πεζικό προέλασε στα νώτα των Ανσάρ γύρω από το διυλιστήριο και τα πηγάδια. Οι άντρες του Βασιλικού Ναυτικού, που επάνδρωναν τα Κρούπ και τα μπρούντζινα πυροβόλα, έριξαν μερικές ομοβροντίες στους επίμονους Άραβες, που κρατούσαν το μύλο της ζάχαρης και τις γύρω οχυρώσεις. Στις 2 μ.μ. η μάχη είχε τελειώσει. Οι Ανσάρ υποχώρησαν έχοντας 1.500 νεκρούς και τραυματίες. Ανάμεσα τους ήταν οι οπλαρχηγοί Abdallah ibn Hasid, Madani ibn Ali, al-Timar ibn al-Hajj, Una Gamar al-Din al-Majdhub και Musa Qilay.

Οι Βρετανοί είχαν τις απώλειες που φαίνονται στον παρακάτω πίνακα. Αφήνοντας τους Black Watch στο Ελ Τέμπ, ο Γκράχαμ έφτασε στο Τοκάρ στις 3 Μαρτίου. Παίρνοντας ορισμένους επιζώντες επέστρεψε στο Σουακίμ στις 5 του μηνός.

ΟΙ ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΤΟΥ ΓΚΡΑΧΑΜ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΕΛ ΤΕΜΠ				
	αξιωματικοί		άντρες	
	N	T	N	T
10ο και 19ο Ουσάρων	3	3	17	20
Βασιλικό Πυροβολικό		1	1	
Ναυτική Ταξιαρχία	1	2	2	9
Σώμα Πεζοναυτών		2	3	
Βασιλικό Μηχανικό		1	1	
Black Watch		3	3	
Yorks – Lancs		3	7	
Gordon Highlanders				
Βασιλικό Σώμα Τυφεκιοφόρων	1			
Ιρλανδοί Τυφεκιοφόροι		1		7

Η μάχη του Ταμάι

Στις 10 Μαρτίου, ενήμερος για την ύπαρξη μιας μεγάλης εχθρικής δύναμης στο Ταμάι, 16 μίλια νοτιοδυτικά του Σουακίμ, ο Γκράχαμ έστειλε τους Black Watch (623 αξιωματικούς και άντρες) να στήσουν έναν καταυλισμό (zareba) 8,5 μίλια έξω από το Σουακίμ στο δρόμο προς το Σινκάτ. Το απόγευμα της επόμενης μέρας, η υπόλοιπη δύναμη συν μια νέα πυροβολαρχία 9rd του Βασιλικού Ναυτικού ενώθηκε μαζί τους. Στις 12 Μαρτίου, έφυγαν από τον καταυλισμό έχοντας σχηματίσει δυο τετράγωνα, περιτριγυρισμένα από ανιχνευτές ιππικού. Τα πυροβόλα και το Βασιλικό Σώμα Μηχανικών βρίσκονταν ανάμεσα στα συντάγματα, σχηματίζοντας το μέτωπο κάθε τετραγώνου. Όπως και στο Ελ Τέμπ, τα πυροβόλα τραβιούνταν με σκοινιά από τους άντρες της Ναυτικής ταξιαρχίας. Το επόμενο πρωί, η δύναμη ξεκίνησε πάλι την προέλαση της με τα δυο τετράγωνα διαγώνια (in echelon) το ένα με το άλλο, με τη 2η ταξιαρχία του Ντέιβις επικεφαλής και την 1η ταξιαρχία του Μπούλερ πίσω δεξιά. Κάθε τετράγωνο είχε μέτωπο 200 γιάρδες και πλευρά 100 γιάρδες και η απόσταση μεταξύ τους ήταν 600-900 γιάρδες περίπου. Υπήρχαν αποσπάσματα ιππικού μπροστά, ενώ το υπόλοιπο ιππικό βρίσκονταν διαγώνιας πίσω από την αριστερή πλευρά της 2ης ταξιαρχίας. Η σύνθεση και η ισχύς της δύναμης ήταν περίπου η ίδια όπως και στη μάχη του Ελ Τέμπ, συν μια καινούργια πυροβολαρχία του Βασιλικού Πυροβολικού. Υπήρχαν επίσης 66 καμήλες που μετέφεραν 96 βλήματα για κάθε πυροβόλο και 107 Αιγύ-

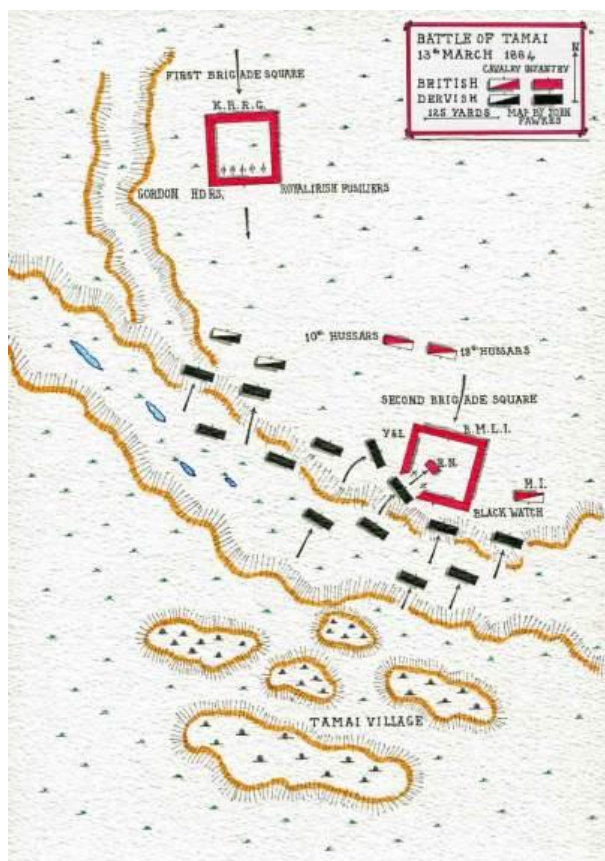
πτιοι πυροβολητές ως οδηγοί καμήλων. Η σκωτική μεραρχία του Βασιλικού Πυροβολικού είχε 52 μουλάρια που μετέφεραν 86 βλήματα για κάθε όπλο.

Οι δυνάμεις των Αυσσών, που διοικούνταν από τον ξάδερφο του Οσμάν Ντίγκνα Μαχσούδ Μουσα, αριθμούσαν 9-12.000 άντρες. Μερικοί βρίσκονταν σε μια μεγάλη χαράδρα και μερικοί ήταν κρυμμένοι στους θάμνους στα δεξιά των βρετανικών τετραγώνων. Είχαν επίσης στις τάξεις τους 150 τυφεκιοφόρους ανεκπαίδευτους και αναποτελεσματικούς. Ολόκληρη η δύναμη βρίσκονταν έξω από το οπτικό πεδίο του βρετανικού ιππικού και των Αβησσυνών ανιχνευτών του Γκράχαμ και όταν το πρώτο τετράγωνο βρέθηκε σε απόσταση περίπου 200 γιάρδων από τη χαράδρα, δέχτηκε ξαφνικά επίθεση. Το πεζικό άνοιξε αμέσως πυρ, αλλά τα πυκνά σύννεφα καπνού, επέτρεψαν στον εχθρό να γλιστρήσει κοντά του αθέατος.

Οι Black Watch έλαβαν διαταγή να επιτεθούν στη χαράδρα και όρμησαν μπροστά, πυροβολώντας δεξιά και αριστερά. Ένα τμήμα από το 65ο σύνταγμα τους ακολούθησε, προκαλώντας ρήγμα στο τετράγωνο και αφήνοντας τα Gatling και Gardner ανυπεράσπιστα. Κάτω από την κάλυψη του καπνού μεγάλες ομάδες του εχθρού χτύπησαν τους Black Watch από τα πλάγια. Έπειτα οι Πεζοναύτες χτυπήθηκαν και ολόκληρο το τετράγωνο οπισθοχώρησε 800 γιάρδες. Μικρές ομάδες στρατιωτών πολε-

μούσαν αδιάκοπα και υποχωρούσαν συντεταγμένα υπό τις οδηγίες των διοικητών τους.

Την ίδια στιγμή, 500 γιάρδες μακρύτερα στα δεξιά, το τετράγωνο του Μπούλερ δέχονταν τρομερή και άγρια επίθεση από τους Αυσσών, τους οποίους κατάφεραν να απωθήσουν. Έπειτα κατεύθυναν τις βολές τους προς αυτούς, που επιτίθονταν στο τετράγωνο του Ντίβις. Το ιππικό, καλπάζοντας γύρω από την αριστερή πλευρά του τετραγώνου του Ντίβις, αφίππευσε και άνοιξε πυρ με καρμπίνες, έχοντας πλέον τον εχθρό σε διασταυρούμενα πυρά. Μετά από 20 λεπτά περίπου οι επιθέσεις είχαν αποκρουστεί και η 2η ταξιαρχία ανασυγκροτήθηκε με τους Πεζοναύτες στα δεξιά, το 65ο σύνταγμα στο κέντρο και τους Black Watch στα αριστερά. Η Ναυτική ταξιαρχία τοποθετήθηκε στα νώτα.

Ύστερα από 15 λεπτά, ο Γκράχαμ διέταξε τη δύναμη του να προχωρήσει, με την 1η ταξιαρχία στα δεξιά, ανακαταλαμβάνοντας το χαμένο έδαφος και τα πυροβόλα. Προχωρώντας μεταξύ τραυματισμένων αντιπάλων, που κείτονταν στους πυκνούς θάμνους, η 2η ταξιαρχία κατέλαβε την κορυφογραμμή πάνω από το χωριό του

Ταμάι και η μάχη τελείωσε. Οι απώλειες του Γκράχαμ φαίνονται στον παρακάτω πίνακα, ενώ οι Ανσάρ είχαν περίπου 2.000 νεκρούς και τον ίδιο αριθμό πληγωμένων.

Στις δυο μάχες του Ελ Τέμπ και Ταμάι οι Βρετανοί δεν είχαν εδαφικά κέρδη, ενώ οι Ανσάρ διατήρησαν τα κεκτημένα. Αργότερα, ένας ιστορικός για τον Μαχτί έγραψε : «Η βρετανική διαμεσολάβηση αποδείχτηκε αναποτελεσματική. Ο Οσμάν Ντίγκνα διατήρησε στην κατοχή του το Σινκάτ και το Τοκάρ, ενώ ο δρόμος Σουακίμ-Μπερμπερ ελέγχονταν από τους Ανσάρ». Στις 28 Μαρτίου ο Γκράχαμ έλαβε εντολή να δώσει τέλος στην εκστρατεία. Αφήνοντας δυο βρετανικά τάγματα για φρουρά στο Σουακίμ, επιβιβάστηκε με την υπόλοιπη δύναμη στα πλοία και στις 3 Απριλίου απέπλευσε για Αίγυπτο.

Οι δυο πύρρειες νίκες είχαν μικρή αξία, αλλά κέρδισαν την αποθέωση και το σεβασμό στην πατρίδα. Το μετάλλιο «Αίγυπτος 1884» απονεμήθηκε στα 10ο και 19ο Ουσάρων, στους Black Watch, στα συντάγματα York και Lancaster καθώς και στους Gordon Highlanders.

ΟΙ ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΤΟΥ ΓΚΡΑΧΑΜ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΤΑΜΑΙ				
	αξιωματικοί		άντρες	
	N	T	N	T
Black Watch	1	4	60	29
65ο σύνταγμα	1	1	30	23
Gordon Highlanders		1	1	8
Βασιλικό Σώμα Τυφεκιοφόρων				5
Ιρλανδοί Τυφεκιοφόροι		1		5
Σώμα Πεζοναυτών			3	15
Ναυτική ταξιαρχία	3		6	7

ΧΑΡΤΟΥΜ

Στις αρχές της δεκαετίας του 1880 το Χαρτούμ ήταν η πρωτεύουσα του Σουδάν. Το Σουδάν ήταν αιγυπτιακή αποικία από το 1820. Είχε μικτό πληθυσμό 50.000 κατοίκων περίπου, από τους οποίους οι 30.000 ήταν σκλάβοι. Υπήρχε μια πλούσια τάξη Αιγύπτιων εμπόρων και αξιωματούχων, Έλληνες, Αυστριακοί, Ιταλοί, μερικοί Βρετανοί, λίγοι Ινδοί, Εβραίοι, Σύριοι, Αλγερινοί και Αβησσυνοί. Η επαφή με τον έξω κόσμο γινόταν διαμέσου του ποταμού Νείλου, που ένωνε το Σουδάν με την Αίγυπτο. Στις 10 Φεβρουαρίου ο Γκόρντον έστειλε στον Μαχντί ένα κόκκινο σκοινί της τιμής και ένα φέσι, συνοδευόμενα από ένα γράμμα, με το οποίο του πρόσφερε το σουλτανάτο του Kordofan. Ο Μαχντί, στην απαντητική επιστολή που έστειλε στις 22 Μαρτίου, αρνούσαν την προσφορά και επέστρεφε τα δώρα. Πρόσφερε μια jibbah (βαμβακερή μπλούζα), προσκαλώντας τον Γκόρντον να γίνει ακόλουθος του. Η κίνηση αυτή του Μαχντί άλλαξε ριζικά την ιδέα που είχε ο Γκόρντον για αυτόν και το κίνημα του.

Μολονότι που, κατά την άφιξη του, ξεκίνησε να εφαρμόζει τα σχέδια για μια οργανωμένη εκκένωση, συνειδητοποίησε ότι ήταν υπερβολικά δύσκολο έως αδύνατο να την πραγματοποιήσει. Σκόπευε να εγκαθιδρύσει μια ανταγωνιστική κυβέρνηση έναντι αυτής του Μαχντί. Μένοντας σε επαφή με τις κυβερνήσεις στο Λονδίνο και Κάιρο, πρότεινε την καθυστέρηση της εκκένωσης και την αποστολή βρετανικών και ινδικών στρατευμάτων στο Wadi Halfa και στο Μπερμπέρ, ισχυριζόμενος ότι ο Μαχντί μπορούσε να ηττηθεί. Πίστευε δηλαδή, ότι η εκκένωση δε θα απέτρεπε την εμπλοκή των Βρετανών με στρατιωτικές δυνάμεις στο Σουδάν. Ο Γκλάντστοουν όμως και η κυβέρνηση στο Λονδίνο απέρριψαν αυτά τα σχέδια και τις υποθέσεις.

Η τηλεγραφική σύνδεση με το Κάιρο είχε διακοπεί στις 13 Μαρτίου και ο Γκόρντον ήταν αποκλεισμένος, καθώς ο Μαχντί ξεσήκωσε τις τοπικές φυλές και έστειλε μια δύναμη να πολιορκήσει την πόλη. Από τα μέσα Μαΐου όλη η περιοχή γύρω από το Χαρτούμ ήταν στα χέρια του Μαχντί. Μέχρι τώρα ο Γκόρντον είχε καταλάβει πολύ καθαρά, ότι δεν υπήρχαν πολιτικές εναλλακτικές λύσεις σε μια εκκένωση και, όταν έμαθε την πτώση του Μπερμπέρ, μόνο μια στρατιωτική λύση ήταν δυνατή. Είτε έπρεπε να νικήσει ο ίδιος τον Μαχντί είτε να κρατήσει το Χαρτούμ με κάθε κόστος, έως ότου η βρετανική κυβέρνηση αποφάσιζε να στείλει μια στρατιωτική αποστολή για την απελευθέρωση του.

Οι στρατιωτικές δυνάμεις που είχε στη διάθεση του περιλάμβαναν μια φρουρά από 2.500 τακτικά αιγυπτιακά και σουδανικά στρατεύματα και 5.000 άτακτους, από τους οποίους το μεγαλύτερο μέρος ήταν οπλισμένο με τυφέκια Remington. Υπήρχαν δυο πυροβόλα Κρούπ των 20pdr, έντεκα ορειχάλκινα ορεινά πυροβόλα των 7pdr και δέκα άλλα μικρότερα κανόνια και ολμοβόλα διαφόρων ειδών και βάρους. Υπήρχαν επίσης λίγα πολυβόλα Gardner και Nordenfelt, καθώς και άφθονα αποθέματα σε πυρομαχικά.

Το Χαρτούμ δεν ήταν τελείως απροστάτευτο. Προφυλάσσονταν στα βόρεια και δυτικά από το Λευκό και Γαλάζιο Νείλο αντίστοιχα και στα νότια και ανατολικά με μια σειρά οχυρώσεων, που εκτείνονταν από ποτάμι σε ποτάμι. Είχαν σχεδιαστεί και κατασκευαστεί από τον Abd el Kader Pasha, τον δυναμικό κυβερνήτη-στρατηγό, ο οποίος αντικατέστησε τον αναποτελεσματικό Rauf Pasha την άνοιξη του 1882. Όταν ήρθαν τα νέα για την αραβική επανάσταση στην Αίγυπτο και για τις πρόσφατες νίκες του Μαχντί στο Σουδάν, ο Γκόρντον άρχισε άμεσα να ενισχύει την άμυνα του Χαρτούμ. Η οχυρωματική γραμμή του, σε απόσταση περίπου ένα μίλι από την πόλη, σχημάτιζε ένα τόξο, που προστάτευε την πόλη από ανατολικά και δυτικά και περιλάμβανε μια τάφρο με προμαχώνες. Δυστυχώς η γραμμή ήταν μεγάλη σε μήκος για να κρατηθεί αποτελεσματικά από τα διαθέσιμα στρατεύματα και δεν υπήρχε χρόνος να σχηματιστεί μια νέα γραμμή πιο κοντά στην πόλη. Έτσι ο Γκόρντον αναγκάστηκε να βελτιώσει την υπάρχουσα. Επίσης σχεδίασε ανορθόδοξους τρόπους άμυνας και έτσι τοποθέτησε συρματοπλέγμα, σπασμένα μπουκάλια και γυαλιά καθώς και κουτιά μπισκότα γεμάτα με καρφιά.

Η άμυνα του Χαρτούμ ήταν καλά οργανωμένη και σχεδιασμένη. Τα πυροβόλα ήταν μοιρασμένα για να πετύχουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα στη μάχη και αυτό απέτρεψε τους πολεμιστές του Μαχντί να επιτεθούν, μέχρι που ο ύπουλος Νείλος τους διευκόλυνε.

Η αποστολή για την απελευθέρωση του Γκόρντον

Ανησυχώντας για την ολοένα και δυσκολότερη κατάσταση στο Χαρτούμ, η βρετανική κοινή γνώμη ήταν αμείλικτη απέναντι στον Γκλάντστοουν και την κυβέρνηση του. Στις 5 Αυγούστου 1884 και κάτω από την πίεση του κόσμου, η Βουλή ενέκρινε κεφάλαια για τον σχηματισμό μιας αποστολής υπό τη διοίκηση του στρατηγού Σερ Γκάρνερ Γούλσλεϊ για την απελευθέρωση του Γκόρντον. Ο Γούλσλεϊ έφτασε στο Κάιρο στις 9 Σεπτεμβρίου και άρχισε την οργάνωση των δυνάμεων του. Ο Γκόρντον έλαβε νέα της αποστολής στις 20 Σεπτεμβρίου.

Οι μονάδες που πλαισίωσαν αυτή τη βρετανική δύναμη προέρχονταν από την Βρετανία και την Ινδία, καθώς και από φρουρές στο Γιβραλτάρ και τη Μάλτα. Εκείνες στην Αγγλία κινητοποιήθηκαν στο Άλντερσοτ, απέπλευσαν από το Πόρτσμουθ για την Αλεξάνδρεια και χρησιμοποίησαν το νέο σιδηρόδρομο για Κάιρο, όπου έφτασαν στις αρχές Οκτωβρίου. Σχηματίστηκαν συντάγματα καμήλων. Η Φρουρά και τα Ελαφρά Συντάγματα Καμήλων με αποσπάσματα από το σύνταγμα του South Staffordshire και από το Βασιλικό Σώμα Μηχανικού στάλθηκαν στο Κόρτι και εγκατέστησαν ένα στρατόπεδο στις όχθες του Νείλου υπό τη διοίκηση του στρατηγού Χέρμπερτ Στιούαρτ. Στις 16 Δεκεμβρίου ο Γούλσλεϊ έφτασε στο στρατόπεδο και μέχρι το τέλος του μήνα, νέες μονάδες έφταναν καθημερινά από τη στεριά ή το ποτάμι.

Καναδοί περιηγητές στο Νείλο

Το μεγαλύτερο και πιεστικότερο πρόβλημα του Γούλσλεϊ ήταν πως να στείλει 7.000 άντρες και εφόδια μέσω του Νείλου προς το Χαρτούμ, το οποίο απείχε 1.629 μίλια από το Κάιρο. Το ταξίδι γινόταν μέσω Wadi Halfa 793 μίλια νότια του Καίρου και μετά μέσω της Ντόγκολα για άλλα 450 μίλια περίπου. Από το δεύτερο καταρράκτη στο Wadi Halfa και μετά υπήρχαν έξι μεγάλοι καταρράκτες και μερικοί μικρότεροι. Το σχετικά εύκολο ταξίδι έως το δεύτερο καταρράκτη έγινε με μια μεγάλη ομάδα από ατμόπλοια, που μετέφεραν το στρατό του Γούλσλεϊ. Έπειτα έπρεπε να βρει άλλους τρόπους μεταφοράς μέχρι το στρατόπεδο στο Κόρτι. Με το μυαλό του στην αποστολή του Κόκκινου Ποταμού δέκα χρόνια νωρίτερα, ο Γούλσλεϊ πίστευε ότι τα στρατεύματα του μπορούσαν να πλεύσουν το Νείλο σε μικρά ιστιοφόρα και βάρκες, επανδρωμένα από έμπειρους άντρες, τους Καναδούς ταξιδιώτες. 386 απ' αυτούς στρατολογήθηκαν στον Καναδά και έφτασαν στην Αίγυπτο. Ντυμένοι με σκούρο γκρι μάλλινο τζάκετ, τύπου Norfolk, μπλε μπλούζες, γκρι παντελόνια και άσπρα κράνη, ανέλαβαν το πηδάλιο κάθε βάρκας.

Στα τέλη Αυγούστου 1884, 47 βρετανικές εταιρίες ανέλαβαν με συμβόλαιο, την κατασκευή 800 λέμβων. Οι πρώτες 400 πέρασαν δοκιμασίες καταλληλότητας και ήταν έτοιμες στις αρχές Σεπτεμβρίου. Οι βάρκες είχαν 30 πόδια μήκος και πλάτος 6 πόδια και 6 ίντσες. Ήταν ξύλινης κατασκευής και καθεμία είχε καθαρό βάρος 600-700 κιλά. Μπορούσε να μεταφέρει δέκα πλήρως εξοπλισμένους στρατιώτες συν το πλήρωμα από δυο ναύτες ή ένα ναύτη και ένα ταξιδιώτη. Οι βάρκες ρυμουλκήθηκαν προς Wadi Halfa από ατμόπλοια.

Η έναρξη της αποστολής. Η Φάλαγγα Ερήμου.

Οι ζέστες πλησίαζαν και η θηλειά έσφιγγε γύρω από το λαιμό του Γκόρντον. Έτσι ο Γούλσλεϊ σχεδίασε μια εκστρατεία που συνεπαγόταν τη διαίρεση της δύναμης του. Μια ευκίνητη *Φάλαγγα Ερήμου*, έφιππη σε καμήλες, θα διέσχιζε την έρημο Bayuda προς Metamneh, θα κατακτούσε τις οάσεις του Gakdul και του Αμπού Κλέα και θα αποκτούσε επαφή με τα ατμόπλοια του Γκόρντον στο τέλος της πορείας της. Μια *Φάλαγγα Ποταμού*, κινούμενη μέσω του Νείλου, θα κατακτούσε το Abu Hamed, θα άνοιγε το δρόμο προς Κορόσκο, θα απωθούσε τους επαναστάτες από το Μπερμπέρ και θα ενωνόταν με τη Φάλαγγα Ερήμου στο Metamneh. Στις 30 Δεκεμβρίου 1884 ο Χέρμπερτ Στιούαρτ ξεκίνησε από το Κόρτι επικεφαλής της Φάλαγγας Ερήμου. Ήταν συνολικά 1.100 αξιωματικοί και άντρες. Έφτασε στα πηγάδια του Gakdul στις 2 Ιανουαρίου 1885, έχοντας καλύψει 100 μίλια και βρίσκονταν στα μισά της ερήμου Bayuda. Αφήνοντας το Σύνταγμα Καμήλων και το Βασιλικό Σώμα Μηχανικού στο Gakdul, επέστρεψε στο Κόρτι με το υπόλοιπο της δύναμης για να μεταφέρει στο Gakdul τις προμήθειες που ήταν απαραίτητες. Άφησε το Κόρτι στις 8 Ιανουαρίου με 2.000 περίπου αξιωματικούς και άντρες και έφτασε στο Gakdul στις 12 Ιανουαρίου, συνοδευόμενος από τον αξιωματικό Πληροφοριών Τσαρλς Ουίλσον.

Εντωμεταξύ, οι Black Watch είχαν φτάσει στο Κόρτι την 1η Ιανουαρίου και στις 3 του μηνός ο στρατηγός Ηρλ, διοικητής της Φάλαγγας Ποταμού, ξεκίνησε τη δική του πορεία με τα ατμόπλοια και τις βάρκες. Στις 5 Ιανουαρίου ο Πλοίαρχος Λόρδος Τσαρλς Μπέρεσφορντ του Βασιλικού Ναυτικού, έφτασε στο Κόρτι με την πρώτη μεραρχία της Ναυτικής ταξιαρχίας, φέρνοντας και ένα πυροβόλο Gardner. Στις 14 Ιανουαρίου, ο Στιούαρτ ξεκίνησε την πορεία του προς το Αμπού Κλέα και στις 16 Ιανουαρίου κατασκήνωσε σε απόσταση τριών μιλίων από τα πηγάδια, καλύπτοντας περισσότερα από 50 μίλια σε δυο μέρες.

Η ΦΑΛΑΓΓΑ ΕΡΗΜΟΥ ΤΟΥ ΣΤΙΟΥΑΡΤ		
	αξιωματικοί	άντρες
Σύνταγμα Καμήλων Φρουράς	19	395
Βαρύ Σύνταγμα Καμήλων	24	376
Σύνταγμα Καμήλων Έφιππου Πεζικού	24	359
1ο τάγμα 35ο σύνταγμα (Royal Sussex)	8	250
19ο Ουσάρων (2 ίλες ιππικού)	8	127
26ος λόχος (Βασιλικό Σώμα Μηχανικού)	2	25
Βασιλικό Πυροβολικό	4	34
Ναυτική Ταξιαρχία (1 Gardner)	5	53

Η μάχη του Αμπού Κλέα

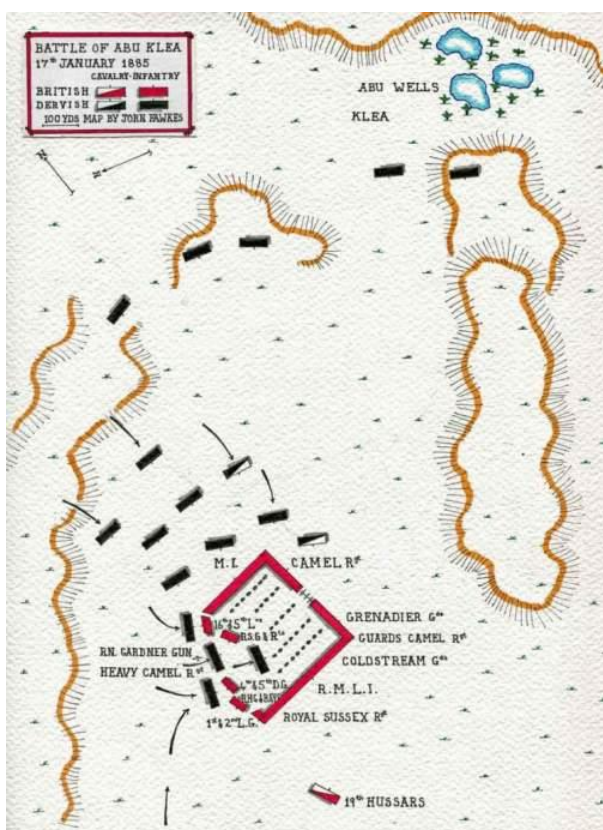
Έπειτα από την αναφορά των ανιχνευτών ιππικού για την παρουσία μιας ισχυρής δύναμης των Ανσάρ κοντά στα πηγάδια του Αμπού Κλέα, ο Στιούαρτ και οι άντρες του έστησαν έναν καταυλισμό για να διανυκτερεύσουν. Το νερό λιγότευε και ήταν απαραίτητο να φτάσουν στα πηγάδια όσο το δυνατόν σύντομα. Ο Στιούαρτ πίστευε, ότι ο εχθρός σκόπευε να επιβραδύνει την προέλαση του και ο μόνος τρόπος για να εξασφαλίσει το πολύτιμο νερό, ήταν να αφήσει τη ασφάλεια του καταυλισμού και να προχωρήσει.

Στις 10π.μ. αφήνοντας μια μικρή φρουρά στον καταυλισμό για να προστατεύει τις αποσκευές, η Φάλαγγα ξεκίνησε την πορεία της σε ένα πελώριο τετράγωνο πάνω στο ανώμαλο και σκληρό έδαφος. Στο μέτωπο του τετραγώνου παρατάσσονταν το Σύνταγμα Καμήλων της Φρουράς και το Σύνταγμα Καμήλων του Έφιππου πεζικού. Το Βαρύ Σύνταγμα Καμήλων και οι Λογχοφόροι σχημάτιζαν την αριστερή πλευρά του τετραγώνου. Οι Scots Greys, η Βασιλική Φρουρά των Δραγόνων, μερικοί άντρες της Ναυτικής Ταξιαρχίας, οι Ιππείς της Βασιλικής Φρουράς, οι Bays, οι Life Guards, οι Πεζοναύτες καθώς και το σύνταγμα του Sussex παρατάσσονταν στη δεξιά και πίσω

πλευρά του τετραγώνου.

Οι μονάδες παρατάσσονταν σε φάλαγγες βάθους τεσσάρων αντρών, με τα τρία πυροβόλα των 2,5 ιντσών (7pdrs) στο κέντρο. Υπήρχαν περίπου 350 άντρες στο μέτωπο του τετραγώνου, 300 στην αριστερή και δεξιά πλευρά και άλλοι 300 στην πίσω πλευρά. Το πολυβόλο Gardner της Ναυτικής Ταξιαρχίας βρίσκονταν πίσω από τις καμήλες, δίπλα στην αριστερή γωνία του τετραγώνου. Μερικές μονάδες Έφιππου πεζικού βρίσκονταν έξω από το σχηματισμό σε ρόλο ακροβολιστή.

Η δύναμη βάδισε με αργό ρυθμό πάνω σε ένα μικρό ύψωμα από σκληρή χαλικοστρωμένη επιφάνεια, διακόπτοντας κατά διαστήματα την πορεία της, για να επιτρέψει στους γιατρούς να παρακολουθούν τους άντρες που πληγώνονταν και για να προσαρμόζει το σχηματισμό της στο ιδιαίτερα δύσκολο έδαφος. Φτάνοντας σε απόσταση 200 γιαρδών από την παράταξη των Αυσάρ, το τετράγωνο σταμάτησε για αναδιοργάνωση. Τότε οι Αυσάρ επιτέθηκαν. Ο καυτός αέρας της ερήμου γέμισε από κραυγές, ουρλιαχτά, τους χτύπους των τυμπάνων και το σφύριγμα των σφαιρών. Όλη αυτή τη βοή διαδέχτηκε ο ήχος από το πυρ των βρετανικών τυφεκίων Martini-Henry, καθώς η πελώρια μάζα του εχθρού κινούνταν μπροστά σε μεγάλες φάλαγγες, κάθε μια υπό την ηγεσία ενός οπλαρχηγού.

Η πελώρια μάζα συνέχιζε να προχωρά σιγά σιγά υπό το χτύπο των τυμπάνων και το θόρυβο των αλόγων, που κάλπαζαν με μεγάλη ταχύτητα. Παρά το σφοδρό πυρ και τις πολλές απώλειες τους, οι Αυσάρ δε δίστασαν και συνέχισαν την ορμητική κίνηση τους εμπρός, ενώ άλλοι σταματούσαν έχοντας τραυματιστεί στο γόνατο από σφαίρα. Σε απόσταση 80 περίπου γιαρδών από το τετράγωνο, οι εχθρικές γραμμές άρχισαν να διαλύονται από τα πειθαρχημένα και αποτελεσματικά πυρά των αντρών της Φρουράς και του Έφιππου πεζικού.

Ήαφνικά, οι Δερβίσηδες άλλαξαν κατεύθυνση. Υπερφαλάγγισαν την αριστερή γωνία του τετραγώνου και επιτέθηκαν στα νώτα. Τότε οι άντρες στην αριστερή πλευρά έδωσαν χώρο στο Gardner της Ναυτικής Ταξιαρχίας να βάλει. Μετά από μερικές βολές, το πολυβόλο μπλόκαρε. Οι ναύτες, απεγνωσμένα, προσπαθούσαν να το καθαρίσουν και δέχτηκαν επίθεση από μια ομάδα Αυσάρ. Ο λόρδος Τσαρλς Μπέρεσφορντ έπεσε στο έδαφος αλλά δεν τραυματίστηκε. Ο συνταγματάρχης Burnaby προσπάθησε να φέρει τον 3ο λόχο και το Βαρύ Σύνταγμα Καμήλων σε βοήθεια τους. Το άλογο του έπεσε, ο Μπούρναμπι πολέμησε μανιωδώς εναντίον πολυάριθμων εχθρών και τελικά σκοτώθηκε, όπως και πολλοί από τους ακροβολιστές.

Το συνεχές πυρ είχε σαν αιτία πολλά τυφέκια να υπερθερμανθούν και να φρακάρουν, αφήνοντας τους άντρες να πολεμούν με τις ξιφολόγχες και τα κοντάκια τους. Οι Ανσάρ εισχώρησαν στο κέντρο του τετραγώνου από τη θέση του Gardner και όρμησαν άγρια στις αφηνιασμένες καμήλες στο κέντρο. Ο αρχηγός τους, ο Abu Saleh, έστησε το λάβαρο του στο μέσο της μάχης και σχεδόν αμέσως σκοτώθηκε. Οι Royals, Greys και οι λογχοφόροι, δέχτηκαν επίθεση από πίσω. Τότε, οι μονάδες της μπροστινής πλευράς του τετραγώνου έστρεψαν και άνοιξαν πυρ για να τρομάξουν τις καμήλες να τρέξουν πάνω στους επιτιθέμενους. Έτσι, οι καμήλες σχημάτισαν μια ζωντανή αλυσίδα, πάνω στην οποία έσπασε η ορμή των Αράβων και έδωσε στους αμυνόμενους χρόνο να ανασυνταχτούν. Ο εχθρός άρχισε να κλονίζεται και η επίθεση έπαυσε ξαφνικά με ένα σιιάλο. Οι Δερβίσηδες με μεγάλη αξιοπρέπεια, γύρισαν την πλάτη στο τετράγωνο και περπάτησαν αργά μακριά, αφήνοντας πολυάριθμους νεκρούς πίσω τους.

Δεν ακολούθησαν άλλες επιθέσεις. Οι ακροβολιστές βρίσκονταν γύρω από το τετράγωνο και οι τραυματισμένοι Ανσάρ, έχοντας προσποιηθεί ότι ήταν νεκροί, σηκώνονταν και χτυπούσαν τους κοντινότερους στρατιώτες. Άμεσα ο Στιούαρτ διέταξε το τετράγωνο να ανασυνταχθεί και να κινηθεί σε υψηλότερο έδαφος. Όταν όλα ήταν ήσυχα, μικρές ομάδες στρατιωτών άφησαν τις γραμμές τους και έψαξαν για ασκιά με νερό και πυρομαχικά από τις νεκρές καμήλες. Εννέα αξιωματικοί και 72 στρατιώτες είχαν σκοτωθεί, ενώ οκτώ αξιωματικοί και 112 στρατιώτες ήταν τραυματίες.

Μέσα σε πέντε λεπτά, 1.100 Δερβίσηδες σωριάστηκαν στο έδαφος δίπλα στο τετράγωνο από μια συνολική δύναμη 11.500 αντρών συμπεριλαμβανομένων 2.000 πολεμιστών Ababdeh, Bisharin και άλλων Αράβων υπό τον ανιψιό του οπλαρχηγού του Μπερμπερ Abd el Majid, 2.000 Αράβων από το Metammeh υπό τον Ali wad Saad, τον οπλαρχηγό του Metammeh, 1.000 αντρών από τον προσωπικό στρατό του Μαχντί με 400 τυφέκια, 4-6.000 Αράβων του Κορντοφάν υπό τον σεΐχη Musa, οπλαρχηγό των Αράβων Hamr και 60 στρατιωτών του παλιού αιγυπτιακού στρατού από το Μπερμπερ. Οι φυλές που πήραν μέρος στην επίθεση ήταν οι Duguaïm, Kenana και οι Άραβες Hamr από το Κορντοφάν. Οι Ja'alín και οι πολεμιστές από το Metammeh ήταν εφεδρεία.

ΟΙ ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΤΟΥ ΣΤΙΟΥΑΡΤ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΑΜΠΟΥ ΚΛΕΑ				
	αξιωματικοί		άντρες	
	N	T	N	T
Βαρύ Σύνταγμα Καμήλων	6		48	28
Έφιππο Σύνταγμα Καμήλων	1	3	8	9
Έφιππο πεζικό		1	3	35
19ο Ουσάρων			2	4
35ο σύνταγμα (Royal Sussex)			5	25
Βασιλικό Πυροβολικό		2		2
Ναυτική Ταξιαρχία	2	2	6	9

Η δράση στο Άμπου Κρου και η επίθεση του Ουίλσον στο Metammeh

Στο Αμπού Κλέα, το 19ο Ουσάρων, που ήταν ακροβολισμένο στα δεξιά και αριστερά του τετραγώνου, απασχολώντας ένα μεγάλο τμήμα του εχθρικού ιππικού, όρμησε στα πηγάδια, που βρίσκονταν τέσσερα περίπου μίλια από το πεδίο της μάχης. Με το Έφιππο πεζικό ακροβολισμένο, το ανασυνταγμένο τετράγωνο κινήθηκε και κατέλαβε τα πηγάδια. Όλες οι μονάδες γέμισαν τα μπουκάλια και τα ασκιά και εξασφάλισαν για τις καμήλες τους μια επαρκή ποσότητα νερού. Το επόμενο πρωί, στις 18 Ιανουαρίου 1885, η δύναμη ξεκίνησε με το 19ο Ουσάρων στην κεφαλή της πορείας, ακολουθούμενο από το Σύνταγμα Καμήλων της Φρουράς, τις αποσκευές και τα πυρομαχικά, το Βαρύ Σύνταγμα Καμήλων και το Έφιππο πεζικό. Η Φάλαγγα προχωρούσε και τη νύκτα. Νωρίς το πρωί στις 19 Ιανουαρίου, οι ανιχνευτές ιππείς ανακάλυψαν μια εχθρική δύναμη σε απόσταση 1,5 μιλίου κοντά στο Metammeh. Ο Στιούαρτ οργάνωσε έναν καταυλισμό κοντά στο Άμπου Κρου, τέσσερα μίλια μακριά από το ποτάμι. Οι Ανσάρ επιτέθηκαν, προξενώντας πολλές απώλειες στους Βρετανούς, συμπεριλαμβανομένου και του Στιούαρτ, που πληγώθηκε θανάσιμα. Ο Τσαρλς Ουίλσον ανέλαβε τη διοίκηση και πήρε την απόφαση να προχωρήσει με τη Φάλαγγα σε σχηματισμό τετραγώνου, σκοπεύοντας να φτάσει στο Νείλο και να οχυρωθεί στην όχθη. Αφησε πίσω στον καταυλισμό 300 άντρες με ένα πυροβόλο και τις αποσκευές.

Έχοντας υποστήριξη τα πυρά του πυροβολικού από τον καταυλισμό, η Φάλαγγα κάλυψε σε δυο ώρες μόνο 1,5 μίλι. Τότε ο εχθρός πραγματοποίησε δυο επιθέσεις αριστερά και κατά μέτωπο. Όπως και στη μάχη του Αμπού Κλέα δυο μέρες πριν, τα θανατηφόρα πυρά των στρατιωτών προξένησαν μεγάλες απώλειες στους Δερβίσηδες. Οι επιθέσεις σταμάτησαν και ο εχθρός υποχώρησε.

Η δύναμη έχασε δυο αξιωματικούς και 22 στρατιώτες, ενώ εννέα αξιωματικοί και 92 στρατιώτες τραυματίστηκαν. Η Φάλαγγα έφτασε στο Gubat αργά τη νύκτα και οι άντρες, διψασμένοι, έπεσαν μέσα στο λασπώδες νερό του ποταμού. Το Gubat κυριεύτηκε και τα κτίρια του χρησίμεψαν για την προστασία των πληγωμένων και των προμηθειών.

Στις 21 Ιανουαρίου, ο Ουίλσον με 1.000 άντρες κινήθηκε κατευθείαν προς το Metammeh, τέσσερα μίλια μακριά. Επιτέθηκε, αλλά η παρουσία ισχυρής εχθρικής δύναμης στην πόλη, τον απέτρεψε να συνεχίσει και η δύναμη επέστρεψε στο Gubat.

Η πτώση του Χαρτούμ

Κατά τη διάρκεια των επόμενων οκτώ μηνών, η έλλειψη αγαθών οδήγησε τον πληθυσμό της πόλης στη λιμοκτονία και στην απόγνωση, καθώς από τον Μάιο ως τον Ιούνιο, οι ορδές του Μαχντί έσφιγγαν την πολιορκία γύρω από την πόλη. Τον Αύγουστο, ένας από τους πιο ικανούς στρατιώτες του Γκόρντον, ο Muhammad Ali Pasha

Husayn, προσπάθησε μια ανεπιτυχή έξοδο από την πόλη και στις αρχές Σεπτεμβρίου, 20 μίλια από το Χαρτούμ στο al Aylafuh, η δύναμη του διαλύθηκε χάνοντας 1.000 τυφέκια Remington.

Ο Γκόρντον αποφάσισε να επωφεληθεί από την υψηλή στάθμη των νερών του Νείλου και έστειλε το ατμόπλοιο Αμπάς, που μετέφερε τον συνταγματάρχη Στιούαρτ και τον Φρανκ Πάουερ, ανταποκριτή των Times, για να γνωστοποιήσουν στον υπόλοιπο κόσμο τη σοβαρότητα της κατάστασης. Το Αμπάς όμως κατελήφθη μεταξύ του Abu Hamed και της Μερόβης και οι δυο επιβαίνοντες δολοφονήθηκαν από τους Άραβες.

Στα τέλη Σεπτεμβρίου, ο Γκόρντον έκοψε τις γραμμές επικοινωνίας με τον έξω κόσμο, στέλνοντας όλα τα μεγάλα ατμόπλοια του στο Σέντι, για να συναντήσουν την αποστολή που βρισκόταν καθο-

δόν. Στις 14 Δεκεμβρίου, έστειλε το τελευταίο μήνυμα από την πολιορκούμενη πόλη, λέγοντας ότι μπορούσε να αντέξει δέκα μέρες ακόμα. Στην πραγματικότητα άντεξε έξι εβδομάδες.

Καθώς η στάθμη του ποταμού Νείλου υποχωρούσε, η κατάσταση χειροτέρευε. Στις 5 Ιανουαρίου 1885 το φρούριο Ομντουρμάν συνθηκολόγησε, ύστερα από πολιορκία δυο μηνών. Αυτό επέτρεψε στους Ανσάρ να στήσουν πυροβόλα στην αριστερή όχθη του Λευκού Νείλου και να προσβάλλουν το δυτικό μέρος των οχυρώσεων του Γκόρντον. Με την πτώση της στάθμης του ποταμού, το έδαφος έγινε λασπώδες και κατέστρεψε τις τάφρους και τις οχυρώσεις γύρω από την πόλη. Σύντομα, τα μεσάνυχτα της 26ης Ιανουαρίου, η επίθεση ξεκίνησε κάτω από την κάλυψη ενός γενικού βομβαρδισμού και οι επιτιθέμενοι όρμησαν κατά της οχυρωματικής γραμμής. Συντρίβοντας κάθε αντίσταση και τρέχοντας μέσα στην πόλη για να πάρουν λάφυρα και να επιδοθούν σε ανηλεείς σφαγές. Μερικοί από αυτούς εισήλθαν στο παλάτι, στο αρχηγείο του Γκόρντον. Εκείνος βγήκε να τους συναντήσει στην κορυφή της σκάλας. Τον χτύπησαν, έπεσε κάτω και το κομμένο κεφάλι του στάλθηκε αμέσως στον Μαχντί. Ένας από τους πιο αξιόλογους άντρες της Βικτωριανής εποχής, ο Τσαρλς Γκόρντον,

ήταν νεκρός.

Η εξόρμηση των ατμόπλοιων για το Χαρούμ

Την ίδια περίπου στιγμή, που ο Ουίλσον ανακαλούσε την επίθεση του στο Metammeh, τα τέσσερα ατμόπλοια που είχε στείλει ο Γκόρντον, φάνηκαν στο Νείλο. Η κατάσταση στην πολιορκούμενη πόλη ήταν πια οριακή και ο Ουίλσον αποφάσισε να χρησιμοποιήσει δυο από αυτά και να κάνει μια εξόρμηση προς το Χαρούμ να σώσει τον Γκόρντον. Χρειάστηκε περίπου τρεις μέρες για να τα επισκευάσει, να προσθέσει προστατευτική θωράκιση και να ορίσει τα πληρώματα. Ο λόρδος Τσαρλς Μπέρεσφορντ ήταν στο νοσοκομείο και η Ναυτική ταξιαρχία του εξαντλημένη. Έτσι τα πληρώματα σχηματίστηκαν από Σουδανούς. Το πρωί της 24ης Ιανουαρίου, μεταφέροντας 240 Αιγύπτιους και Σουδανούς στρατιώτες συν 20 άντρες από το σύνταγμα Royal Sussex με κόκκινους χιτώνες για να εντυπωσιάσουν τους πολιορκητές, το ατμόπλοιο Bordein με τον Ουίλσον και το Telahwiya, ρυμουλκώντας μια φορτηγίδα με δημητριακά, ξεκίνησαν από το Gubat.

Για τρεις ημέρες και μόνο με το φως της ημέρας, τα μικρά σκάφη έπλεαν στο ποτάμι που είχε χαμηλή στάθμη και συχνά εξόκειλαν και μπλέκονταν σε ανταλλαγές πυρών με τους ντόπιους στην ακτή. Ήταν απαραίτητο όμως να σταματούν και να κατεδαφίζουν τα ξύλινα σπίτια για να χρησιμοποιήσουν το ξύλο ως καύσιμο. Στις 28 Ιανουαρίου η πόλη ήταν ορατή από το νησί Tutti. Στη συμβολή του Λευκού με τον Γαλάζιο Νείλο, δέχτηκαν πυρά από τους εκατοντάδες Αυσάρ που βρίσκονταν στην όχθη. Ήταν φανερό ότι η πόλη είχε πέσει. Ο Ουίλσον έδωσε εντολή να επιστρέψουν. Έπειτα από πολλές ώρες μάχης, απομακρύνθηκαν από την ακτίνα βολής των πυροβόλων των Αυσάρ.

Στις 29 Ιανουαρίου, πλησιάζοντας τον 6ο καταρράκτη, το Telahwiya χτύπησε σε ένα βράχο και βυθίστηκε στο Jebel Rowiyan. Το πλήρωμα μεταφέρθηκε ασφαλές στο Bordein. Στις 31 Ιανουαρίου το Bordein προσάραξε στο νησί Mirnat 40 μίλια πριν από το Gubat. Ο Ουίλσον και το απόσπασμα του βρήκαν καταφύγιο στο νησί, ενώ μια μικρή βάρκα διέσχισε το ποτάμι προς το Gubat για βοήθεια, φτάνοντας εκεί στις 1 Φεβρουαρίου. Μέσα σε λίγες ώρες, ο λόρδος Τσαρλς Μπέρεσφορντ ξεκίνησε με το μικρό ατμόπλοιο Safieh και με ένα πλήρωμα από είκοσι δεινούς σκοπευτές του Σώματος Τυφεκιοφόρων, δυο Gardner και δυο πυροβόλα των 4pdr. Την τρίτη μέρα, το Safieh πέρασε ανάμεσα από τις γραμμές των Αράβων στο Wadi Habashi σε απόσταση 80 γιάρδων, ρίχνοντας χαλάζι από σφαίρες και οβίδες εναντίον τους. Οι Άραβες δεν απάντησαν στα πυρά μέχρι που το ατμόπλοιο απομακρύνθηκε. Τότε μια οβίδα από ένα Αραβικό κανόνι χτύπησε την πρύμνη και ένα από τα καζάνια. Ο Μπέρεσφορντ αναγκάστηκε να αγκυροβολήσει σε απόσταση περίπου 500 γιάρδες από τον εχθρό. Ολόκληρη την ημέρα και καθώς τα επισκευαστικά τμήματα εργάζονταν μανιωδώς, σημειώθηκαν μικρές αψιμαχίες. Το επόμενο πρωί και αφού το καζάνι είχε επισκευαστεί, ο Μπέρεσφορντ ήταν σε θέση να παραλάβει τον Ουίλσον και την ομάδα του, που βρίσκονταν στη δεξιά όχθη. Χωρίς άλλα προβλήματα, το Safieh έφτασε στο στρατόπεδο της Φάλαγγας Ερήμου το απόγευμα της 6ης Φεβρουαρίου.

Την ίδια μέρα, η Φάλαγγα κινήθηκε διαμέσου της ερήμου, μεταφέροντας τους τραυματίες της συμπεριλαμβανομένου του στρατηγού Στιούαρτ (ο οποίος πέθανε στις 16 Φεβρουαρίου) και έφτασε στο Κόρτι στις αρχές Μαρτίου. Ο Μαχντί ήταν κυρίαρχος από την έρημο της Bayuda μέχρι το νότο και από την Ερυθρά θάλασσα στο Νταρφούρ.

Η Φάλαγγα Νείλου

Ενώ η Φάλαγγα της Ερήμου προχωρούσε προς το Gubat, η Φάλαγγα του Νείλου υπό τον υποστράτηγο Ουίλιαμ Ηρλ, ξεκίνησε από το Κόρτι προς το Abu Hamed στις 28 Δεκεμβρίου 1884, με το πεζικό να βρίσκεται σε 200 βάρκες και τα έφιππα στρατεύματα να κινούνται κατά μήκος των ακτών του Νείλου.

Η Φάλαγγα χρειάστηκε τέσσερις μέρες να καλύψει επτά μίλια καταρρακτών. Προχωρώντας με αργούς ρυθμούς, πέρασε από τη Μερόβη και μετά σταμάτησε στο Hamdah από τις 3 έως τις 24 Ιανουαρίου.

Αφού πέρασε και τον τέταρτο καταρράκτη, έφτασε στο Μπέρτι όπου, στις 4 Φεβρουαρίου 1885, ο Ηρλ πληροφορήθηκε την πτώση του Χαρτούμ και έλαβε διαταγή να σταματήσει. Στις 8 Φεβρουαρίου έλαβε εκ νέου διαταγή να συνεχίσει την πορεία του.

Η ΦΑΛΑΓΓΑ ΝΕΙΛΟΥ ΤΟΥ ΗΡΛ	
	άντρες
1ο τάγμα 38ο σύνταγμα (South Staffordshire)	600
2ο τάγμα 56ο σύνταγμα (Essex)	740
1ο τάγμα 48ο (ελαφρύ πεζικό Δούκα Cambridge)	650
1ο τάγμα 42ο (Black Watch)	675
1ο τάγμα 75ο (Gordon Highlanders)	750
1ο τάγμα 50ο σύνταγμα (Royal West Kent)	750
1ο τάγμα 78ο σύνταγμα (Ιρλανδοί)	750
1ο τάγμα 79ο (Cameron Highlanders)	500
8ος, 11ος και 26ος λόχοι Βασιλικό Σώμα Μηχανικού	400
Ναυτική Ταξιαρχία	70
19ο Ουσάρων	350
Λόχος αιγυπτιακών καμήλων	161
Έφιππη Πυροβολαρχία σε καμήλες (έξι 7pdrs)	120
Καναδοί Περιηγητές και West African Kroomen ¹⁰	370
Αιγύπτιοι στρατιώτες (για να σέρνουν τις βάρκες)	370

¹⁰ West African Kroomen. Πληθυσμιακή ομάδα που ζει στις δυτικές ακτές της Αφρικής και συγκεκριμένα στη Λιβερία και Ακτή Ελεφαντοστού.

Η μάχη του Κίρμπεκαν

Αφήνοντας προσωρινά τις βάρκες του, ο Ηρλ προέλασε με το στρατό του μέσω της ερήμου προς το Abu Hamed, αλλά στις 10 Φεβρουαρίου συνάντησε 2.000 Ανσάρ σε μια κορυφογραμμή στο Κίρμπεκαν να εμποδίζουν την προέλαση του. Ήταν μια μικτή δύναμη και περιλάμβανε άντρες από τη φυλή των Monassir, μερικούς Robatat και μια ομάδα Δερβίσηδων από το Μπερμπέρ, υπό τη διοίκηση των Moussa wad Abuhegel, Ali wad Hussein και Hamid wad Lekalik.

Ο Ηρλ σχεδίασε μια προσποιητή μετωπική επίθεση, ενώ ταυτόχρονα θα έστελνε έξι λόχους από το σύνταγμα South Stafford και τους Black Watch μαζί με τους Ουσάρους γύρω από την αριστερή πλευρά του εχθρού και να επιτεθεί στα νώτα του. Ο ίδιος ο Ηρλ ήταν σε αυτό το απόσπασμα το οποίο, αν και βρισκόταν κάτω από συνεχή πυρά, κατάφερε να υπερφαλαγγίσει τον εχθρό και να επιτεθεί στο δεξιό του. Ψάχνοντας την κορυφογραμμή για κρυψώνες Αράβων, επιτέθηκαν σε ένα πέτρινο παράπηγμα, από το οποίο ένας τυφεκιοφόρος πυροβόλησε και σκότωσε τον στρατηγό Ηρλ. Καθώς η μάχη συνεχιζόταν, το πυρ από τα πυροβόλα της ψεύτικης μετωπικής επίθεσης έγινε αντιληπτό από το πεζικό που καταλάμβανε εξ εφόδου τα υψώματα με τη συνοδεία ήχων από τις πίπιζες των Highlanders.

Οι Ουσάροι έπειτα κινήθηκαν για να κυριεύσουν το εχθρικό στρατόπεδο που βρισκόταν κοντά στην είσοδο του περάσματος του Shukool. Η επίθεση στο Κίρμπεκαν κόστισε τη ζωή σε τρεις αξιωματικούς και εννέα άντρες, ενώ τέσσερις αξιωματικοί και 43 άντρες τραυματίστηκαν. Ανάμεσα στους νεκρούς ήταν και ο στρατηγός Ηρλ, ο διοικητής της Φάλαγγας, καθώς και οι διοικητές των δυο συνταγμάτων πεζικού.

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΟΥ ΗΡΛ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΚΙΡΜΠΕΚΑΝ	
	άντρες
Σύνταγμα South Staffordshire	556
Black Watch	437
19ο Ουσάρων (1 ίλη)	83
Λόχος αιγυπτιακών καμήλων	47
Αιγυπτιακή πυροβολαρχία (2 πυροβόλα)	24

ΟΙ ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΤΟΥ ΗΡΛ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΚΙΡΜΠΕΚΑΝ				
	αξιωματικοί		άντρες	
	N	T	N	T
Γενικό Επιτελείο	1			
38ο (South Staffordshire)	1	2	5	22

Το τέλος της Φάλαγγας Νείλου

Διοικητής της Φάλαγγας ανέλαβε ο στρατηγός Χένρυ Μπρακένμπουρι (H. Brackenbury), ο οποίος συνέχισε την επόμενη μέρα την προέλαση. Στις 17 Φεβρουαρίου έφτασε στο Es Salamat και στις 20 στο El Hebba κοντά στο σημείο, όπου δολοφονήθηκαν ο συνταγματάρχης Στιούαρτ και ο Πάουερ από το Χαρτούμ. Το ναυάγιο του ατμόπλοιου Αμπάς κείτονταν σε ένα βράχο και υπολείμματα των νεκρών θυμάτων βρέθηκαν σε ένα σπίτι. Τα έφιππα στρατεύματα και η Φάλαγγα διέσχισαν το ποτάμι μέχρι που, το απόγευμα της 23ης Φεβρουαρίου, έφτασαν σε απόσταση 26 μιλίων από το Abu Hamed, το οποίο μπορούσαν να είχαν κυριεύσει μαζί με το Μπερμπέρ, αν ο στρατηγός Γούλσλεϊ δεν διέταζε την επιστροφή τους στη Μερόβη. Φτάνοντας στη Μερόβη στις 5 Μαρτίου, η Φάλαγγα έπλευσε μέσω του Νείλου και έφτασε στο Κόρτι στις 8 Μαρτίου, όπου ενώθηκε με τη Φάλαγγα της Ερήμου.

Πριν γίνει γνωστή η πτώση του Χαρτούμ, το σχέδιο ήταν, να προχωρήσει ο Μπούλερ με τη Φάλαγγα Ερήμου κατά μήκος του Νείλου για να συναντήσει τη Φάλαγγα του Νείλου, ενώ ενισχύσεις από την Αγγλία θα αποβιβάζονταν στο Σουακίμ και θα προέλαυναν για να ενωθούν μαζί τους. Αλλά η Φάλαγγα Ερήμου είχε εγκαταλείψει τη θέση της στο Metammeh και βαδίζοντας σε σχηματισμό τετραγώνου κάτω από συνεχείς μικρές επιθέσεις των Αράβων, έφτασε στο Κόρτι στις 16 Μαρτίου 1885.

Ο Γκόρντον ήταν νεκρός και το Χαρτούμ είχε πέσει. Στο Κόρτι στις 22 Μαρτίου η εκστρατευτική δύναμη διαλύθηκε και στάλθηκε πίσω στο Κάιρο, ενώ μια συμβολική δύναμη, έμεινε στο Τανί, λίγα μίλια βόρεια του Ambukol στο Νείλο. Αυτή η δύναμη έφτασε στο Κάιρο στα μέσα Ιουλίου.

ΤΕΛΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΣΟΥΑΚΙΜ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ 1885

Ύστερα από την απόσυρση των Φαλάγγων Ερήμου και Νείλου, ξεκίνησε ένας νέος γύρος στρατιωτικών επιχειρήσεων, με την άφιξη στο Σουακίμ στις 12 Μαρτίου 1885, ύστερα από εντολή του Γούλσλεϊ, μιας εκστρατευτικής δύναμης, υπό τη διοίκηση του στρατηγού Σερ Τζέραλντ Γκράχαμ, με σκοπό την προστασία της κατασκευής ενός στρατιωτικού σιδηροδρόμου από το Σουακίμ στο Μπερμπέρ. Ήταν μια καλύτερα προετοιμασμένη εκστρατεία, με διπλάσια σε αριθμό στρατεύματα, τάγματα και αποικιακά αποσπάσματα από την Ινδία και Αυστραλία. Συνολικά η δύναμη ανερχόταν σε 13.000 άντρες.

Στο λιμάνι του Σουακίμ βρίσκονταν πλοία κάθε είδους, όπως οπλιταγωγά, μεταφορικά και νοσοκομειακά, καθώς και ειδικά σκάφη που παρείχαν στη δύναμη 85.000 γαλιόνια νερού κάθε μέρα. Από το Άντεν, την Αίγυπτο και την Ινδία συγκεντρώθηκαν 6.000 αποσκευές και 500 καμήλες με τους οδηγούς τους. Τα μουλάρια ήταν από την Κύπρο, το Γιβραλτάρ και τη Μάλτα.

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΟΥ ΓΚΡΑΧΑΜ ΣΤΟ ΣΟΥΑΚΙΜ, ΜΑΡΤΙΟΣ 1885	
Ταξιαρχία Φρουράς (υποστράτηγος Lyon Fremantle)	άντρες
1ο τάγμα Coldstream Guards	840
2ο τάγμα Scots Guards	840
3ο τάγμα Coldstream Guards	834
Σύνταγμα New South Wales	500
2η Ταξιαρχία Πεζικού (υποστράτηγος Τζον ΜακΝίλ, VC, KCB)	άντρες
1ο τάγμα 49ο σύνταγμα (Berkshires)	650
1ο τάγμα 53ο σύνταγμα (Shropshires)	800
2ο τάγμα 70ο σύνταγμα (East Surreys)	600
Ελαφρύ Πεζικό του Σώματος Πεζοναυτών	500
Ινδική Ταξιαρχία (Ταξίαρχος J. Hudson, CB)	άντρες
15ο σύνταγμα (Ludhiana Sikhs)	725
17ο σύνταγμα (πεζικό Βεγγάλης)	843
28ο σύνταγμα (πεζικό Βομβάης)	245
Σκαπανείς και Наркоθέτες από το Μαντράς	150
Ταξιαρχία Ιππικού (υποστράτηγος Sir Henry Ewart, KCB)	άντρες
5ο σύνταγμα Ιρλανδών Λογχοφόρων (2 ίλες)	248

20ο σύνταγμα Ουσάρων (2 ίλες)	261
9ο σύνταγμα Ιππικού Βεγγάλης (Hodson)	581
Έφιππο Πεζικό (4 λόχοι)	196
Έφιππη Αστυνομία	13
Πυροβολικό	
Ιππήλατο Πυροβολικό (έξι 9pdrs)	
Σκωτσέζικο πυροβολικό (ορεινή πυροβολαρχία 6 πυροβόλα των 2,5 in)	
Απόσπασμα Πυρομαχικών (μουλάρια και καμήλες)	
Βασιλικό Σώμα Μηχανικού	
	άντρες
11ος λόχος σε Έφιππο πεζικό	
17ος λόχος	105
24ος λόχος	124
10ος λόχος Σιδηροδρόμων	
Τάγμα τηλέγραφου	

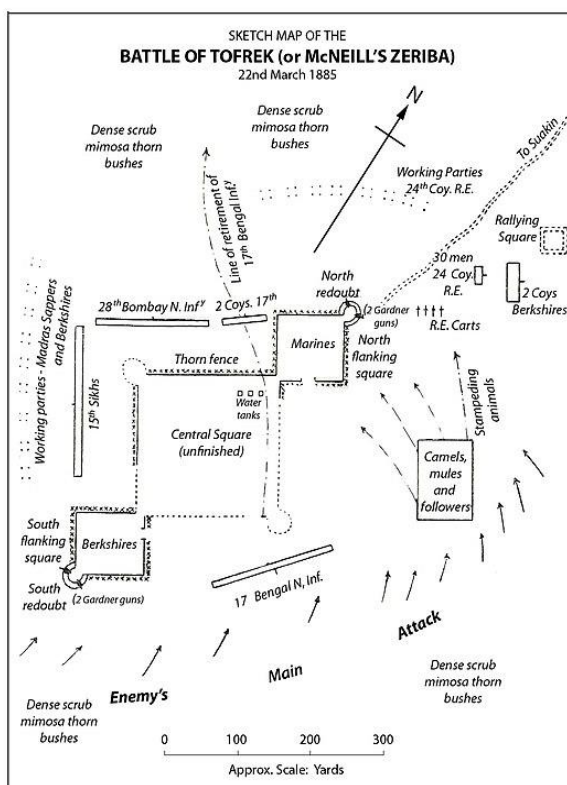
Η μάχη του Χασίν

Το πρώτο μέλημα του Γκράχαμ ήταν να βρει και να καταστρέψει τη δύναμη του Οσμάν Ντίγκνα από 10.000 άντρες περίπου στην περιοχή Χασίν-Ταμάι. Ξεκίνησε την προέλαση του στις 20 Μαρτίου 1885 και έφτασε σε ένα χωριό, όπου στρατοπέδευσε για τη νύκτα. Το επόμενο πρωί στις 5 τα στρατεύματα αναπτύχθηκαν σε ένα ανοικτό τετράγωνο με τη Φρουρά να σχηματίζει τη δεξιά πλευρά του. Η 2η ταξιαρχία τάχθηκε μπροστά, οι Ινδοί στην αριστερή πλευρά με τα πυροβόλα, τις πρώτες βοήθειες και τα μεταφορικά στο κέντρο. Το ιππικό και το έφιππο πεζικό προπορεύονταν του τετραγώνου. Το 53ο (Shropshires) έμεινε πίσω σαν φρουρά του στρατοπέδου.

Στις 21 Μαρτίου, μια πολύ ζεστή μέρα, βαδίζοντας πάνω σε σκληρό έδαφος από βότσαλα και αγκαθωτό γρασίδι από μιμόζα, η βρετανική δύναμη έδωσε μάχη για 9,5 ώρες. Οι Berkshires και οι πεζοναύτες έδιωξαν τον εχθρό από το λόφο Dihilbat. Οι Ινδοί Λογχοφόροι επιτέθηκαν στους Δερβίσηδες και υπέστησαν σημαντικές απώλειες, όπως και το βρετανικό ιππικό στο Ελ Τέμπ, από τους Ανσάρ που ήταν ξαπλωμένοι στο έδαφος και χτυπούσαν τα πόδια των αλόγων. Το ινδικό πεζικό σε σχηματισμό τετραγώνου με τη Φρουρά προκάλεσαν βαριές απώλειες στον εχθρό και απώθηκαν πολλές από τις επιθέσεις του. Οι εκτιμήσεις για τις απώλειες του ποικίλλουν από 250 έως 1000 νεκρούς. Όταν η δύναμη του Γκράχαμ επέστρεψε στον καταυλισμό, οι απώλειες της υπολογίστηκαν σε 22 αξιωματικούς και άντρες νεκρούς και σε 43 τραυματίες.

Ο καταυλισμός του ΜακΝίλ στο Τοφρίκ, 22 Μαρτίου 1885

Την επόμενη μέρα, ο στρατηγός Γκράχαμ διέταξε τον υποστράτηγο ΜακΝίλ να οργανώσει δυο καταυλισμούς ως ενδιάμεσα σημεία ανεφοδιασμού μεταξύ Χασίν και Ταμάι. Η δύναμη του ΜακΝίλ, αποτελούμενη από δυο τετράγωνα, προχωρούσε αργά διαμέσου πυκνών θάμνων από μιμόζα και κατά το μεσημέρι είχε φτάσει μόνο στο Τοφρίκ, έξι μίλια από το Σουακίμ. Εκεί ο ΜακΝίλ αποφάσισε να χτίσει τον πρώτο καταυλισμό. Αποτελούνταν από τρεις μικρότερους. Ο κεντρικός ήταν για τα ζώα και τις προμήθειες, ενώ οι άλλοι δυο για τους άντρες και τα πυροβόλα Gardner. Το 5ο σύνταγμα Λογχοφόρων βρισκόταν έξω σε ρόλο ανιχνευτή. Ήταν ένα καινούργιο σύνταγμα και δεν είχε την εμπειρία των πολέμων της ερήμου.

Στο βόρειο τμήμα του καταυλισμού βρίσκονταν οι πεζοναύτες με δυο πυροβόλα Gardner και οι Berkshires με δυο πυροβόλα Gardner επίσης βρίσκονταν στο νότιο τμήμα. Στις 2 το μεσημέρι, την ώρα του γεύματος, δεν είχε ολοκληρωθεί ακόμα η κατασκευή του καταυλισμού. Οι μονάδες από την Ινδία βρίσκονταν στο κεντρικό τομέα, όπου αργότερα συγκεντρώθηκαν οι καμήλες και τα μουλάρια.

Στις 2.30 μ.μ., ένας ιππέας ανέφερε ότι ο εχθρός πλησίαζε γρήγορα. Χιλιάδες πολεμιστές Hadendowa φάνηκαν στα γύρω υψώματα, ουρλιάζοντας. Οι άντρες έτρεξαν αμέσως να πάρουν θέσεις μάχης. Οι άντρες του 17ου συντάγματος πεζικού της Βεγγάλης έριξαν μια ομοβροντία και έτρεξαν να καλυφτούν στο κεντρικό τμήμα του καταυλισμού. Ο υποστράτηγος ΜακΝίλ ήταν τυχερός που δε σκοτώθηκε, όταν η κύ-

ρια επίθεση των Ανσάρ χτύπησε τον τομέα των Berkshires. Μερικοί άντρες απ' αυτό το σύνταγμα σχημάτισαν ένα νέο τετράγωνο έξω από τον καταυλισμό και άνοιξαν πυρ σε απόσταση 30 γιάρδων από τον εχθρό. Η ομοβροντία θέρισε τους ιθαγενείς και οι άντρες οπισθοχώρησαν σιγά σιγά στον καταυλισμό των πεζοναυτών, ρίχνοντας συχνές ομοβροντίες.

Στην πρώτη επίθεση, περίπου 60 Ανσάρ εισχώρησαν στο τετράγωνο των Πεζοναυτών και σκοτώθηκαν αμέσως. Μια δεύτερη επίθεση έτρεψε σε φυγή το ινδικό πεζικό, το προσωπικό και τα τρομοκρατημένα ζώα. Οι Ανσάρ βρίσκονταν τώρα στο κέντρο του καταυλισμού. Οι Berkshires και οι πεζοναύτες έριξαν τις ομοβροντίες τους κατά των Ανσάρ και ολόκληρη η περιοχή έμοιαζε με εφιάλτη, με ακρωτηριασμένα πτώματα, τρομαγμένες καμήλες και αφηνιασμένα μουλάρια. Το 15ο σύνταγμα Sikhs και το 28ο σύνταγμα πεζικού της Βομβάης απώθησαν πολλές επιθέσεις των Ανσάρ,

οι οποίοι στο τέλος αποχώρησαν.

Η μάχη κράτησε μόνο είκοσι λεπτά και ήταν γεμάτη από πράξεις ηρωισμού και φανατισμού. Καθώς η ατμόσφαιρα καθάριζε από τη σκόνη, οι άντρες κοίταξαν γύρω τους τη σωρό των πτωμάτων που κείτονταν γύρω τους. Περισσότεροι από 100 Βρετανοί και Ινδοί στρατιώτες σκοτώθηκαν και περίπου 140 τραυματίστηκαν. Οι Σουδανοί είχαν περισσότερους από 1.000 νεκρούς. Πολέμησαν με εκπληκτικό φανατισμό και έδειξαν αδιαφορία στο θάνατο. Η μάχη αυτή ήταν τόσο αιματηρή, έτσι ώστε άρχισαν να χάνουν την εμπιστοσύνη τους στον Οσμάν Ντίγκνα, ο οποίος τους είχε πει ότι οι Βρετανικές σφαίρες ήταν φτιαγμένες από νερό και δεν μπορούσαν να τους κάνουν κακό.

ΟΙ ΑΠΩΛΕΙΕΣ ΤΟΥ ΜΑΚΝΙΑ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΤΟΦΡΙΚ				
	αξιωματικοί		άντρες	
	N	T	N	T
Ναυτική Ταξιαρχία	1	1	6	5
5ο σύνταγμα Λογχοφόρων	1			5
Βασιλικό Πυροβολικό		1		4
Βασιλικό Σώμα Μηχανικού	2	1	13	3
Berkshires	1		22	30
Σώμα Πεζοναυτών			71	6
Σκαπανείς και Нарκοθέτες	2	1	12	20
15ο Sikhs			9	11
17ο Σύνταγμα Βομβάης	1	1	20	33

Το τέλος της εκστρατείας

Μετά τη μάχη στο Τοφρίκ, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις περιορίστηκαν σε συνοδείες εφοδιοπομπών και αψιμαχίες με συμμορίες Αράβων. Στις 2 Απριλίου 1885 ο Γκράχαμ ξεκίνησε με μια ισχυρή δύναμη από το Σουακίμ για να επιτεθεί στον Οσμάν Ντίγκνα στο Ταμάι. Φτάνοντας εκεί την επόμενη μέρα, βρήκε το μέρος ερημωμένο και τα πηγάδια χωρίς νερό. Οι περισσότερες φυλές είχαν αποσύρει την υποστήριξη τους στον Οσμάν Ντίγκνα και αυτός βρισκόταν καθοδόν προς το Σινκάτ. Η εκστρατεία πλησίαζε στο τέλος της.

Στις 2 Μαΐου ο λόρδος Γούλσλεϊ έφτασε στο Σουακίμ για να προειδοποιήσει τον Γκράχαμ, ότι η δύναμη του έπρεπε να διαλυθεί, επειδή η κυβέρνηση αποφάσισε να εγκαταλείψει το Σουακίμ και να μη συνεχίσει την κατασκευή του σιδηροδρόμου. Υπήρχε πιθανότητα προβλήματος με τη Ρωσία. Ο Γκράχαμ άφησε το Σουακίμ στις 17 Μαΐου και τον Ιούνιο μαζί με τον Γούλσλεϊ βρίσκονταν πίσω στην Αγγλία.

Τον Ιούνιο ο Μαχντί πέθανε, πιθανότατα από τύφο. Οι Ανσάρ ήταν η κυρίαρχη δύναμη στη χώρα και το Βρετανικό γόητρο πληγωμένο. Ωστόσο ο Βρετανικός Λέων αρνήθηκε να υποκύψει. Έγινε μια τελευταία μάχη, που ήταν σημαντική από το γεγονός, ότι ήταν η τελευταία μάχη, στην οποία οι Βρετανοί στρατιώτες φόρεσαν τις κόκκινες στολές τους. Ο διάδοχος του Μαχντί, ο Khalifa, πραγματοποίησε επιδρομή πολύ κοντά στα βρετανικά φυλάκια στο Kosha και Mograka, στα σύνορα Αιγύπτου-Σουδάν. Στις 30 Δεκεμβρίου 1885, ο στρατηγός Σερ Φρέντερικ Στίβενσον (Sir Frederick Stephenson) με δυο Άγγλο-αιγυπτιακές ταξιαρχίες, ιππικό και κανονιοφόρους, νίκησε τις δυνάμεις του Khalifa στη μάχη του Γκίνις¹¹ με λιγότερες από 50 απώλειες.

Η Βρετανία επέστρεψε στο Σουδάν, όπως έκανε στη Βεγγάλη, Βιρμανία και στο Αφγανιστάν με την εκστρατεία του Κίτσενερ το 1896-8.

¹¹ **Μάχη του Γκίνις.** Μάχη μεταξύ των Βρετανών και των Ανσάρ που έγινε στις 30 Δεκεμβρίου 1885 εξαιτίας της πολιορκίας του οχυρού Ginnis-Kosha από τους Ανσάρ στο βόρειο Σουδάν. Η νίκη αυτή των Βρετανών σήμανε και το τέλος της πρώτης εκστρατείας στο Σουδάν.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ

1881

Εμφάνιση του Μαχντί

Αύγουστος - Νίκη του Μαχντί στο νησί Abba.

Οκτώβριος - Ο Μαχντί νικά τον Rashid Bey.

1882

29 Μαΐου - Οι Ανσάρ νικούν τους Αιγυπτίους στο Jebel Jarrada.

1 Σεπτεμβρίου - Ο Μαχντί πολιορκεί το Ελ Ομπέιντ.

1883

Ιανουάριος

1 - Ο συνταγματάρχης Χίκς διορίζεται Επιτελάρχης του Αιγυπτιακού στρατού.

17 - Πτώση του Ελ Ομπέιντ.

29 Απριλίου - Ο Χίκς νικά στη μάχη του Jebel Ain.

9 Σεπτεμβρίου - Ο Χίκς ξεκινά από το Ομντουρμάν για να ανακαταλάβει το Ελ Ομπέιντ.

5 Νοεμβρίου - Ήττα του Χίκς στη μάχη του Shaykan.

2 Δεκεμβρίου - Οι Ανσάρ εξολοθρεύουν μια αιγυπτιακή δύναμη. Ο Slatin Pasha απομονώνεται στο Νταρφούρ. Ο Μπέικερ με το στρατό του συγκεντρώνεται στο Σουακίμ.

1884

Ιανουάριος

10 - Ο Μπάρινγκ στο Κάιρο απορρίπτει τον Γκόρντον ως Κυβερνήτη στο Σουδάν.

15 - Συνάντηση Γούλσλεϊ και Γκόρντον στο Λονδίνο.

18 - Ο Γκόρντον συναντά το Υπουργικό Συμβούλιο και φεύγει για Κάιρο.

25 - Συνάντηση του Γκόρντον με τον Μπάρινγκ και Tewfik στο Κάιρο.

26/27 - Η δύναμη του Μπέικερ μεταφέρεται δια θαλάσσης στο Τρινκατάτ.

28 - Ο Γκόρντον φεύγει από το Κάιρο για το Χαρτούμ μαζί με τον αντισυνταγματάρχη Στιούαρτ.

Φεβρουάριος

1 - Φτάνουν στο Κορόσκο.

8 - Ο Ναύαρχος Hewitt αποβιβάζει τη βρετανική δύναμη στο Σουακίμ για την αποστολή απελευθέρωσης του Τοκάρ.

10 - Ο Γκόρντον στέλνει στο Μαχντί το κόκκινο σκοινί της τιμής.

13 - Τα βρετανικά στρατεύματα στην Αίγυπτο μπαρκάρουν για το Σουακίμ.

- 18** - Οι Γκόρντον και Στιούαρτ φτάνουν στο Χαρτούμ.
- 23** - Παράδοση του Τοκάρ.
- 28** - Η δύναμη του Γκράχαμ συγκεντρώνεται στο Τρινκατάτ.
- 29** - Μάχη του Ελ Τέμπ. Ο συνταγματάρχης Στιούαρτ και ο Πάουερς πραγματοποιούν αναγνωριστική αποστολή στο Λευκό Νείλο με ατμόπλοια.

Μάρτιος

- 2** - Οι Στιούαρτ και Πάουερς επιστρέφουν στο Χαρτούμ.
- 3** - Η δύναμη του Γκράχαμ φτάνει στο Τοκάρ.
- 5** - Επιστροφή του Γκράχαμ στο Σουακίμ.
- 12** - Προέλαση του Γκράχαμ προς Ταμάι.
- 13** - Μάχη του Ταμάι. Διακοπή τηλεγραφικής επικοινωνίας του Χαρτούμ.
- 14** - Οι επαναστάτες καταλαμβάνουν θέσεις στη δεξιά όχθη του Γαλάζιου Νείλου απέναντι από το παλάτι στο Χαρτούμ.
- 15** - Η πολιορκούμενη φρουρά του Hafayah βόρεια του Χαρτούμ απελευθερώνεται από τον Γκόρντον.
- 16** - Αποτυχημένη έξοδος από το Χαρτούμ. 200 νεκροί. Η βρετανική κυβέρνηση αρνείται το αίτημα του Γκόρντον να διοριστεί ο Zobeir Κυβερνήτης-Στρατηγός του Σουδάν.
- 20** - Το Χαρτούμ πολιορκείται από δύναμη 30.000 Αράβων.
- 22** - Ο Μαχντί αρνείται την πρόταση ειρήνης του Γκόρντον.
- 24** - Ο Μπάρινγκ από το Κάιρο τηλεγραφεί στο Λονδίνο για το επεισόδιο της εκκένωσης του Χαρτούμ.
- 28** - Ο Γκράχαμ λαμβάνει διαταγή να επιστρέψει στην Αίγυπτο και αφήνει για φρουρά δυο τάγματα.

Απρίλιος

- 3** - Η δύναμη του Γκράχαμ στο Σουακίμ σαλπάρει για την Αίγυπτο.
- 9** - Η δύναμη του Γκράχαμ φτάνει στο Κάιρο.

Μάιος

- 9** - Πτώση του Μπερμπέρ
- 10** - Αγγελιοφόροι πιστοποιούν τη στενή πολιορκία και απομόνωση του Χαρτούμ.
- 12** - Η κυβέρνηση ξεπερνά αλώβητη την πρόταση μομφής για την στάση και αδράνεια της απέναντι στον Γκόρντον και το Χαρτούμ.
- 17** - Ο Γκόρντον λαμβάνει μήνυμα από την κυβέρνηση να εκκενώσει το Χαρτούμ.
- 20** - Το κύμα αγανάκτησης του κοινού στην Αγγλία περί προδοσίας του Γκόρντον συνεχίζεται αμείωτο όλο τον Ιούνιο και Ιούλιο.

Αύγουστος

- 5** - Η κυβέρνηση αποφασίζει την αποστολή απελευθέρωσης του Γκόρντον.
- 8** - Ο Γκλάντστοουν διορίζει τον Γούλσλεϊ διοικητή της αποστολής στο Σουδάν.
- 26** - Ο στρατηγός Σερ Ρέντβερς Μπούλερ φεύγει από την Αγγλία για την Αίγυπτο.
- 28** - Παραγγελία κατασκευής 800 βαρκών για την αποστολή στο Σουδάν.

Σεπτέμβριος

- 4 - Μια αποστολή από το Χαρτούμ στο Σεννάρ ηττάται στο Al Aylafuh με απώλειες 800 αντρών.
- 9 - Άφιξη του Γούλσλεϊ στο Κάιρο.
- 10 - Το ατμόπλοιο Abbas προσκρούει σε βράχο. Οι Στιούαρτ και Πάουερς δολοφονούνται.
- 20 - Ο Γκόρντον λαμβάνει νέα για την αποστολή απελευθέρωσης του.
- 27 - Ο Γούλσλεϊ φεύγει από το Κάιρο για τη Wadi Halfa.

Οκτώβριος

- 7 - Οι Καναδοί «ταξιδιώτες» φτάνουν στην Αλεξάνδρεια.
- 14 - Ο Γκόρντον συλλαμβάνει δεκαέξι πολίτες, οι οποίοι σχεδίαζαν να αυτομολήσουν στον Μαχντί.
- 21 - Ο Μαχντί κινείται προς το Χαρτούμ με όλο το στρατό του.
- 22 - Ο Γκόρντον πληροφορείται από τον Μαχντί το θάνατο των Στιούαρτ και Πάουερς και τη βύθιση του Abbas.

Δεκέμβριος

- 5 - Η δύναμη απελευθέρωσης συγκεντρώνεται στη Donga.
- 15 - Το ατμόπλοιο Bordein φεύγει από το Χαρτούμ για το Metammeh. Ο στρατηγός Στιούαρτ φτάνει στο Κόρτι με το Έφιππο Πεζικό και το Σώμα Καμήλων της Φρουράς.
- 16 - Ο Γούλσλεϊ φτάνει στο Κόρτι.
- 28 - Η Φάλαγγα του Νείλου φεύγει από το Κόρτι για το Χαρτούμ.
- 30 - Η Φάλαγγα Ερήμου του Στιούαρτ φεύγει από το Κόρτι για τα πηγάδια στο Gakdul.

1885

Ιανουάριος

- 1 - Οι Black Watch φτάνουν στο Κόρτι.
- 2 - Η Φάλαγγα Ερήμου καταλαμβάνει τα πηγάδια στο Gakdul.
- 4 - Το σύνταγμα South Staffords κατακτά το Hamdah. Ενώνεται με τη Φάλαγγα Νείλου. Ο στρατηγός Ήρλ φτάνει στο Hamdah με το επιτελείο του.
- 5 - Ο λόρδος Τσαρλς Μπέρεσφορντ φτάνει στο Κόρτι με την 1η μεραρχία της Ναυτικής Ταξιαρχίας. Η Φάλαγγα Ερήμου επιστρέφει στο Κόρτι. Το φρούριο Ομντουρμάν έξω από το Χαρτούμ παραδίδεται.
- 7 - Ο συνταγματάρχης Clarke με το Ελαφρύ Σύνταγμα Καμήλων αφήνει το Κόρτι για το Gakdul.
- 8 - Η Φάλαγγα Ερήμου του Στιούαρτ φεύγει από το Κόρτι.
- 16 - Μια μεγάλη δύναμη Αράβων εντοπίζεται στα πηγάδια του Αμπού Κλέα.
- 17 - Μάχη του Αμπού Κλέα.
- 18 - Η Φάλαγγα κινείται προς Metammeh.
- 19 - Ο στρατηγός Στιούαρτ τραυματίζεται θανάσιμα στη μάχη του Άμπου Κρού. Τη διοίκηση αναλαμβάνει ο Σερ Τσαρλς Ουίλσον.
- 20 - Η δύναμη συγκεντρώνεται στο Άμπου Κρού.

21 - Αποτυχημένη επίθεση του Ουίλσον στο Metammeh. Πρώτη επαφή με τα ατμόπλοια του Γκόρντον.

24 - Η Φάλαγγα Νείλου φεύγει από το Hamdah. Ο Ουίλσον παίρνει τμήμα της Φάλαγγας Ερήμου με τα ατμόπλοια Bordein και Talahawiyeh.

25/26 - Πτώση του Χαρτούμ. Θάνατος του Γκόρντον.

27 - Ο Μπούλερ με το Σύνταγμα των Ιρλανδών κινείται προς το Άμπου Κρου.

28 - Τα ατμόπλοια του Ουίλσον φτάνουν στη διασταύρωση του Γαλάζιου με το Λευκό Νείλο. Το Bordein πλησιάζει το Χαρτούμ δεχόμενο πυρά από την ακτή. Βρίσκει το Χαρτούμ στα χέρια των Ανσάρ και ο Ουίλσον διατάζει υποχώρηση.

29 - Το ατμόπλοιο Talahawiyeh χτυπά σε βράχο και βυθίζεται.

31 - Το ατμόπλοιο Bordein χτυπά σε βράχο κοντά στον καταρράκτη του Wadi Habashi και εγκαταλείπεται από το πλήρωμα του.

Φεβρουάριος

1 - Ο λόρδος Τσαρλς Μπέρεσφορντ ξεκινά με το ατμόπλοιο Safieh σε αναζήτηση του Ουίλσον.

3 - Το Safieh υπόκεινται σε ζημιές από πυρά στην ακτή. Μόλις επισκευάζεται, ξεκινά για να φτάσει στον Ουίλσον.

4 - Ο Μπέρεσφορντ βρίσκει τον Ουίλσον και επιστρέφουν στο Κόρτι. Η Φάλαγγα Ερήμου συγκεντρώνεται στο Μπέρτι.

5 - Τα νέα για την πτώση του Χαρτούμ και το θάνατο του Γκόρντον γίνονται γνωστά στο Λονδίνο.

6 - Το ατμόπλοιο Safieh φτάνει στο στρατόπεδο της Φάλαγγας Ερήμου.

8 - Ο Ηρλ λαμβάνει διαταγή από τον Γούλσλεϊ να προχωρήσει προς το Abu Hamed. Ο Ηρλ αποφασίζει να εγκαταλείψει τις βάρκες και να βαδίσει μέσω της ερήμου.

10 - Ο Μπούλερ φτάνει στο Gubat από το Κόρτι. Μάχη του Κίρμπεκαν. Θάνατος του Ηρλ. Ο στρατηγός Μπρακένμπουρι αναλαμβάνει τη διοίκηση της Φάλαγγας Νείλου.

17 - Ο στρατηγός Στιούαρτ υποκύπτει στα τραύματά του.

19 - Η Βασίλισσα Βικτωρία επιθεωρεί τη Φρουρά Γρεναδιέρων στο παλάτι πριν την αναχώρηση της για το Σουδάν.

20 - Η δύναμη του Μπρακένμπουρι φτάνει στη El Hebba.

23 - Ο Μπούλερ εκκενώνει το Αμπού Κλέα.

24 - Ο Μπρακένμπουρι βρίσκεται σε απόσταση 26 μιλίων από το Abu Hamed.

26 - Η φάλαγγα του Μπούλερ φτάνει στο Gakdul.

Μάρτιος

4 - Η δύναμη του Μπρακένμπουρι φτάνει στο Hamdah.

5 - Φτάνουν στη Μερόβη και ο Μπρακένμπουρι επιθεωρεί για τελευταία φορά τη Φάλαγγα Νείλου.

7 - Αναχώρηση για το Κόρτι.

8 - Η Φάλαγγα Νείλου ξεκινά για το Κόρτι.

12 - Ο στρατηγός Γκράχαμ φτάνει στο Σουακίμ.

16 - Αρχίζει η κατασκευή του σιδηρόδρομου Σουακίμ-Μπερμπέρ. Η Φάλαγγα Ερήμου φτάνει στο Κόρτι.

20 - Η δύναμη του Γκράχαμ προελαύνει προς το Χασίν.

21 - Ο Γκράχαμ νικά στη μάχη του Χασίν.

22 - Ο Γκράχαμ αιφνιδιάζεται αλλά νικά στη μάχη του Τοφρίκ. Τα στρατεύματα φεύγουν από το Κόρτι για Κάιρο.

Απρίλιος

1 - Η δύναμη του Γκράχαμ προελαύνει προς Ταμάι.

4 - Επιστροφή του Γκράχαμ στο Σουακίμ.

Μάιος

2 - Ο Γούλσλεϊ φτάνει στο Σουακίμ.

17 - Ο στρατηγός Γκράχαμ με το επιτελείο του φεύγουν από το Σουακίμ.

19 - Ο Γούλσλεϊ με το επιτελείο του φεύγουν από το Σουακίμ. Οι Αυστραλοί αναχωρούν για την πατρίδα τους.

Ιούνιος

2 - Οι Αυστραλοί φτάνουν στο Σίδνεϊ

8 - Επιστροφή των Γκράχαμ και Γούλσλεϊ στο Λονδίνο.

29 - Θάνατος του Μαχντί.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εξώφυλλο βιβλίου - Ο θάνατος του Τσαρλς Γκόρντον στο Χαρτούμ

Σελίδα 10 - Συνταγματάρχης Ουίλιαμ Χίκς

Σελίδα 12 - Στρατηγός Τσαρλς Γκόρντον

Σελίδα 14 - Άγαλμα του Γκόρντον στο Γκρέιβσεντ στο βορειοδυτικό Κέντ της Αγγλίας

Σελίδα 15 - Στρατηγός Σερ Τζέραλντ Γκράχαμ

Σελίδα 17 - Οσμάν Ντίγκνα

Σελίδα 21 - Πολυβόλο Gatling

Σελίδα 23 - Πολεμιστής Ανσάρ στο Σουδάν το 1884-85

Σελίδα 25 - Παραδοσιακή στολή jibbah των Ανσάρ

Σελίδα 27 - Σχεδιάγραμμα της πολιορκίας του Χαρτούμ από τον Μαχντί

Σελίδα 29 - Σχεδιάγραμμα της μάχης του Ελ Τέμπ

Σελίδα 31 - Σχεδιάγραμμα της μάχης του Ταμάι

Σελίδα 37 - Σχεδιάγραμμα της μάχης του Αμπού Κλέα

Σελίδα 40 - Η στιγμή του θανάτου του στρατηγού Γκόρντον στο παλάτι του Χαρτούμ.

Σχέδιο του Ιρλανδού ζωγράφου George W. Joy (1844-1925).

Σελίδα 47 - Σχεδιάγραμμα της μάχης του Τοφρικό

Σελίδα 49 - Πίνακας που αναπαριστά τη μάχη του Τοφρικό στις 22 Μαρτίου 1885.

Πίνακας του Άγγλου ζωγράφου Charles Edwin Fripp (1854-1906).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ALEXANDER, Michael. *The True Blue*. (Life of Colonel Fred Burnaby). 1957
- ARCHER, Thomas. *The War in Egypt and the Soudan*. 1886-7
- BERESFORD, Admiral Sir Charles. *Memoirs*. 1914
- BRACKENBURY, Major-General Henry. *The River Column*. 1885
- BUTLER, Sir William. *Campaign of the Cataracts*. 1887
- FEATHERSTONE, Donald. *Colonial Small Wars, 1837-1901*. 1973
- *Weapons and Equipment of the Victorian Soldier*. 1978
 - *Victoria's Enemies - An A-Z of British Colonial Warfare*. 1989
- GLEICHEN, Count. *With The Camel Corps up the Nile*. 1888
- GRANT, James. *Cassel's History of the War in the Soudan*. 1887
- HOLT, P.M. *The Mahdists State in the Sudan, 1881-1889*. 1971
- JACKSON, E.C. *Osman Digna*. 1926
- MANFIELD, Peter. *The British in Egypt*. 1971
- MOOREHEAD, Alan. *The White Nile*. 1960
- *The Blue Nile*. 1962
- PRESTON, Adrian (ed.). *In Relief of Gordon*. (Lord Wolseley's Campaign Journal of the Khartoum Relief Expedition, 1884-5). 1967
- SANDES, E.W.C. *The Royal Engineers in Egypt and the Sudan*. 1937
- SHAKED, H. *The Life of the Sudanese Mahdi*. 1978
- SHIBEIKA, Mekki. *British Policy in the Sudan, 1882-1902*. 1952
- STACEY, Colonel C.P. *Records of the Nile Voyageurs, 1884-5*. 1959
- THEOBALD, A.B. *The Mahdiya*. 1951
- WINGATE, F.R. *Mahdism and the Egyptian Sudan*. 1891
- ZULFO, Ismat Hasan. (μετ. Peter Clark). *Karari*. (Sudanese account of Omdurman with much on the Mahdi and Mahdiyya). 1980
- Illustrated London News*, 1881-6